

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Факультет соціології та права

Кафедра соціології

«На правах рукопису»
УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П. В. Кутуєв

« ____ » _____ 2018 р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 054 «Соціологія»

на тему: «Концептуальні основи дослідження процесу асиміляції ВПО»

Виконала:

студентка II курсу, групи СЛЗ-71мп

Проява Марина Сергіївна _____

Науковий керівник:

Професор кафедри соціології,

доктор соціологічних наук

Кутуєв П. В. _____

Рецензент:

Професор кафедри теорії та практики управління,

Доктор економічних наук,

Войтко С.В. _____

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ – 2018 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою

Спеціальність (спеціалізація) – 054 «Соціологія» («Соціологія модернізації та науково-технічного розвитку»)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Кутуєв П.В.

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту

Прояви Марини Сергіївни

1. Тема дисертації «Концептуальні основи дослідження процесу асиміляції ВПО», науковий керівник дисертації Кутуєв Павло Володимирович, доктор соціологічних наук, затверджені наказом по університету від «__» _____ 20__ р. № _____

2. Термін подання студентом дисертації 10.12.2018

3. Об'єкт дослідження є процес асиміляції ВПО в Україні.

4. Вихідні дані:

Предмет дослідження концептуальні основи дослідження процесу асиміляції ВПО в Україні.

Мета дослідження полягає у визначенні пізнавальних та концептуальних можливостей застосування соціологічних теорій асиміляції в дослідженні ВПО в Україні.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити

- з'ясувати специфіку соціологічного підходу при розгляді асимілятивних процесів ;

- пояснити типи асиміляції та основні її теорії в соціології
- розкрити існуючі альтернативні теорії пристосування;
- виявити основні проблеми ВПО в Україні та стан їх вивчення;
- з'ясувати прояви дискримінації та процес адаптації ВПО в Україні.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу

7. Орієнтовний перелік публікацій

9. Дата видачі завдання: Грудень 2018

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2017	«Виконано»
2.	Формування джерельної бази дослідження	Вересень – листопад 2017	«Виконано»
3.	Складання розгорнутого плану	Листопад 2017	«Виконано»
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Грудень – січень 2018	«Виконано»
5.	Підготовка і написання I розділу дисертації (Теоретико-методологічні засади дослідження волонтерства як форми соціальної активності)	Січень – квітень 2018	«Виконано»
6.	Написання II розділу (Особливості волонтерської діяльності в зоні збройного конфлікту в Україні)	Травень – серпень 2018	«Виконано»
7.	Підготовка програми та інструментарію дослідження	Вересень – жовтень 2018	«Виконано»
8.	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних	Жовтень 2018	«Виконано»
9.	Написання III розділу (Емпіричний аналіз особливостей волонтерської діяльності у зоні збройного конфлікту в Україні), висновків та коригування списку літератури.	Жовтень – листопад 2018	«Виконано»
10.	Підготовка реферату магістерської дисертації	Листопад 2018	«Виконано»
11.	Передача магістерської дисертації на кафедру	Грудень 2018	«Виконано»

Студент
Науковий керівник дисертації

М.С.Проява
П.В.Кутуєв

РЕФЕРАТ

Проява М.С. Концептуальні основи дослідження процесу асиміляції Внутрішньо переміщених осіб. – Рукопис

Магістерська дисертація на здобуття магістра за спеціальністю, 0,54 «Соціологія». Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Кафедра соціології,- Київ 2018. – 80 с., 7 рис., дод., список використаних джерел з найменування.

Магістерська дисертація присвячена аналізу асиміляції Внутрішньо переміщених осіб їх пристосування до нових умов та основних проблем. В роботі представлено основні проблеми: стан ВПО в Україні також досліджено ставлення студентської молоді «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» до Внутрішньо переміщених осіб.

Дослідження проведено за допомогою методу анкетування. Студенти самостійно давали відповідь на запитання анкети. За допомогою дослідження, я дізналася, що студенти КПІ є досить обізнані в даній актуальній проблемі.

Ключові поняття: асиміляція, «плавильний казан», мультикультуралізм, сегрегація, Внутрішньо переміщенні особи (ВПО) адаптація

SUMMARY

Proiyva M.S. Conceptual bases for the study of the process of assimilation of internally displaced persons. - The manuscript

Master's thesis for master's degree in specialty, 0,54 "Sociology". National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky". Department of Sociology, - Kyiv 2018. - 80 p., 7 rice., Add., List of used sources from the name.

The master's dissertation is devoted to the analysis of the assimilation of internally displaced persons of their adaptation to new conditions and basic problems. The paper presents the main issues: the state of HBO in Ukraine also investigated the attitude of student youth "Igor Sikorskyi Kiev Polytechnic Institute" to internally displaced persons.

The research was conducted using the questionnaire method. Students answered the questionnaire on their own. Through the study, I learned that KPI students are very knowledgeable about this particular issue.

Key concepts: assimilation, "melting pot", multiculturalism, segregation, internally displaced person (VPO) adaptation

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Розділ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АСИМІЛЯЦІЇ В СОЦІОЛОГІЇ.....	11
1.1. Специфіка соціологічного підходу до визначення і тлумачення терміну асиміляції.....	11
1.2. Типологія видів асиміляції.....	14
Висновки до Розділу 1.....	21
Розділ ІІ. СОЦІОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ АДАПТАЦІЇ І АСИМІЛЯЦІЇ ТА ЇХ АЛЬТЕРНАТИВИ	22
2.1. Соціологічні теорії асиміляції.....	22
2.1.1. Теорія « плавильного казана».....	22
2.1.2. Теорія М.Гордона.....	28
2.1.3. Теорія сегментації асиміляції.....	29
2.2. Альтернативні соціологічні теорії процесу адаптації мігрантів.....	31
2.2.1. Теорія мультикультуралізму.....	31
2.2.2. Соціологічні теорії сегрегації.....	36
Висновки до Розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПО В УКРАЇНІ.....	40
3.1. ВПО в Україні: стан та основні проблеми.....	40
3.2. Прояви дискримінації ВПО в Україні	44
3.3. Процес адаптації ВПО в Україні.....	48
Висновки до Розділу 3.....	56
РОЗДІЛ 4. Тема дослідження: «Ставлення студ молоді на прикладі університету КПІ до ВПО».....	58
Висновки до Розділу 4.....	67
ВИСНОВКИ	67
Список використаної літератури.....	70
Додаток.....	77

ВСТУП

Актуальність. З Середньовіччя активний рух населення бере свої витоки, коли відбувалось Велике переселення народів. Звичайно в ті часи вивченням даного процесу ще не займалися, але сам по собі факт його наявності в історичному просторі, нашою хвилює на роздуми про рухливість людської природи. Безсумнівно, різного роду переселень ще можна нарахувати безліч – хрестові походи, міграції кочових племен, етнічні міграції в епоху географічних відкриттів та багато інших. Причини цих та схожих подій є різними: завоювання, відкриття нових земель, релігійне підґрунтя тощо.

Як показують минулі роки, сучасний світ також характеризується великою кількістю міграційних процесів, які, інколи набувають навіть катастрофічного характеру. Більшість з них продовжують мати в основі військові конфлікти та віросповідання, та супроводжуються великою чисельністю людей, що через страх за своє життя мусять покидати свої домівки.

Згідно останніх даних, понад 68 млн осіб по всьому світу були змушені залишити свої домівки упродовж 2017 року внаслідок військових конфліктів, актів насильства і гонінь, а це на 4,6% більше людей порівняно з 2016 роком. Війни, насильство та переслідування змусили залишити свої домівки рекордну кількість чоловіків, жінок і дітей по всьому світу за минулий рік. Біженці з Сирії (6,3 млн людей), Афганістану (2,6 млн), Південного Судану (2,4 млн), М'янми (1,2 млн) і Сомалі (986 тис.). Між тим, згідно з опублікованими даними, найбільшу кількість біженців за 2017 рік прийняла Туреччина (3,5 млн осіб). За нею йдуть Пакистан та Уганда, які взяли по 1,4 млн осіб. Крім того, в Управлінні Верховного комісара ООН у справах біженців зазначили, що до грудня 2017 року кількість людей у світі, які офіційно чекали на відповідь щодо свого запиту на надання статусу біженця, становила понад 3 млн осіб[41] Зважаючи на військовий конфлікт та анексію Криму в нашій країні, станом на 2015 рік 1 092 405 осіб змушені були

змінити місце свого проживання [42]. Всі ці процеси спричинили активні дослідження вчених та різноманітних організацій з усього світу, що передбачають вивчення всіх проблем та накопичення теоретичного матеріалу пов'язаних з тематикою проблем міграції та адаптації мігрантів.

Починаючи з ХХ ст., процеси пристосування індивідів у новому суспільстві почали цікавити соціологів у зв'язку активізаціями їх у різних країнах. Р. Парк, один з найперших дослідників та інші представники Чиказької школи, які писали про проблеми мігрантів після великої міграції афро-американців США, що відбувалась в період з 1910 по 1970 рр. А.Роуз, Г.Олпорт, М. Гордон, А. Портес і Р. Румбот та інші продовжили вдосконалювати теорії пристосування, розширюючи та доповнюючи їх власними ідеями.

Концепції асиміляції не є єдиними в теоретичних надбаннях теорій пристосування. Альтернативні теорії (мультикультуралізм, сегрегація) почали виникати на ґрунті критики теорій асиміляції і також набули значного поширення серед дослідників проблем міграції та адаптації мігрантів.

Що на рахунок сучасних тенденцій, то на мою думку, можна впевнено стверджувати, що сучасні українські реалії знову спричиняють потребу в дослідженні процесів адаптації, хоча, необхідно зазначити, що вживання терміна «асиміляція» є відносно не популярним у зв'язку з його можливим політичним забарвленням та основним значенням, що в порівнянні з іншими можливими процесами пристосування може набувати дискримінаційного забарвлення.

Об'єктом роботи є процес асиміляції ВПО в Україні.

Предметом є концептуальні основи дослідження процесу асиміляції ВПО в Україні.

Мета роботи полягає у визначенні пізнавальних та концептуальних можливостей застосування соціологічних теорій асиміляції в дослідженні ВПО в Україні.

Поставлена мета дослідження передбачає розв'язання наступних завдань:

- з'ясувати специфіку соціологічного підходу при розгляді асимілятивних процесів ;
- пояснити типи асиміляції та основні її теорії в соціології
- розкрити існуючі альтернативні теорії пристосування;
- виявити основні проблеми ВПО в Україні та стан їх вивчення;
- з'ясувати прояви дискримінації та процес адаптації ВПО в Україні

Методи дослідження.

Для вирішення поставленої мети та завдання у роботі використано низку методів загальнонаукового та специфічного соціологічного характеру: аналіз порівняння та синтез (для концептуалізації понять «асиміляції»), порівняльно – історичного методу (для пояснення чинників формування асиміляції ВПО) методу аналізу соціалізації (для визначення особливостей процесу асиміляції безпосередньо ВПО в Україні), та метод анкетування (для визначення якісних характеристик формування студ молоді до ВПО). Методом дослідження також є аналіз науково літературних джерел.

Наукова новизна результатів, одержаних і дисертації.

У дисертації було отримано такі результати, які характеризуються новизною та виносяться на захист:

- Учення типології асиміляції
- Дослідено обізнаність студентів до ВПО на прикладі студентів Київського політехнічноо інституту імені Ігоря Сікорського.
- Мною будуть розглянуті 3 найбільш розповсюджені підходи до вивчення асиміляції.

Практична цінність дослідження полягає в тому, що результати дослідження, а саме уточнення типології асиміляції та обізнаність студентів проблемами ВПО можуть слугувати основою для подальшого кількісного дослідження даної проблематики.

Структура магістерської дисертації зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, чотирьох основних розділів та дванадцяти підрозділів, висновків, додатку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 82 сторінок. Список використаних джерел містить 60 найменувань.

Розділ I. Теоретико-методологічні засади дослідження асиміляції в теоретичній соціології XX століття.

1.1 Специфічність соціологічного підходу до визначення і тлумачення терміну асиміляція.

Я вважаю, що перед розглядом теоретичних і практичних надбань, що пов'язані з асиміляцією, потрібно зробити невеликий аналіз тлумачень даного терміна, що допоможе окреслити межі його використання та виявити головні ознаки, якими наділяють його різні джерела.

Даний термін перш за все, хочу відмітити, широко застосовується в різних сферах. Згідно енциклопедичного словника Брокгауза та Ефрона, асиміляція в біології – це «сукупність процесів біосинтезу органічних речовин з витратою енергії в живому організмі» [3]. В економіці – це «придбання інвесторами нових цінних паперів після циклу їх повного розпродажу в ході андерайтингу» [8]. У лінгвістиці, а саме у розділі фонетики, під асиміляцією розуміють «явище, яке полягає у тому, що сусідні в слові звуки, спочатку різні, уподібнюються один одному» [3]. У медицині – «асиміляція – таке перероблення потраплених ззовні в рослинний або тваринний організм речовин, в результаті якого останні стають складовою частиною клітин організму» [5]. В психології, під асиміляцією розуміється «механізм, який забезпечує використання в нових умовах раніше набутих умінь і навичок без їх суттєвої зміни: з його допомогою новий предмет або ситуація об'єднується з сукупністю предметів або іншою ситуацією, для якої вже існує схема» [29].

при визначенні терміну "асиміляція", як можна зрозуміти з вищезазначених визначень, незважаючи на різні області наук, лінгвістика, психологія та медицина, термін, зосереджує свою увагу на описі доволі схожого процесу входження одних речовин/звуків/ умінь в єдине ціле. Про той самий процес, загалом, можна говорити і визначаючи асиміляцію у соціології.

Пояснення асиміляції в соціальних науках можна віднайти у соціологічній енциклопедії: «це процес, в результаті якого члени однієї етнічної групи втрачають свою первісну культуру і засвоюють культуру іншої етнічної групи, з якою вони перебувають у безпосередньому контакт» [30].

Зазначається, також, що в залежності від швидкості протікання цього процесу, він може відбуватись спонтанно чи цілеспрямовано і тривало, у цьому випадку позначаючи особливу політику домінуючої національної групи щодо етнічних меншин, яка спрямована на штучне придушення їх традиційної культури та створення таких громадських умов, за яких участь меншин в інституційних структурах домінуючої групи опосередковується їх прийняттям культурних еталонів даної групи.[31]

Соціологічний словник SOCIUM подає таке визначення: «асиміляція - це процес взаємного культурного проникнення через який особистості і групи приходять до процесу загальної культури, що розділяється всіма (злиття одного народу з іншим шляхом засвоєння його мови, звичаїв і т.д.)»[43]. Увага загострюється на тому, чи втрачають індивід або група свою первісну культуру, а також, не дається пояснення чи нова культура є новим соціокультурним утворенням, чи вона є надбанням іншої «приймаючої» групи.

Американський соціолог Е. Богардус дає схоже тлумачення, для якого асиміляція – це «соціальний процес, при якому настанови багатьох людей об'єднуються і тим самим перетворюються в єдину групу» [144].

На мою думку, дане визначення, як і попереднє, дуже близьке за змістом з «акультурацією» (процесом в ході якого контакти між представниками різних культур призводять до набуття ними нових культурних ознак і виникнення нової соціокультурної системи). За цієї обставини, виникає потреба у розмежуванні цих 2 понять.

Як у випадку з акультурацією так і в процесі акомодатії, як меншість, так і більшість зазнають певних культурних змін у мові, звичках та

харчуванні, але на відміну від асиміляції, акультурована частина індивідів продовжує бути в змозі визнати себе в якості окремої культури, а асимільована – ні, адже перейнявши всі культурні маркери, їх вже не можна відрізнити від інших. Таким чином, я вважаю, що дані терміни є відмінними, а отже тлумачення Богардуса та соціологічний словника SOCIUM – не розкривають повністю поняття асиміляції.

Віктор Козлов - радянський історик та етнограф, займався вивченням методів дослідження процесу переселення народів, трактує асиміляцію як «»вид об'єднувальних процесів під час яких вже досить сформовані етноси або відокремлені від них невеликі групи опинившись в тісному контакті з іншими народом численнішим або більш розвиненим в соціально-економічному і культурному плані (і особливо перебуваючи в середовищі цього народу), сприймають його мову і культуру. Поступово вони, зазвичай в наступних поколіннях, зливаються з ним, зараховують себе до цього народу» [45]. Щодо меж охоплення, вчений вважає, що асиміляція може охоплювати як групи етнічних меншин тієї ж країни (наприклад Уельсу в Англії, бретонців у Франції, карелів в Росії і т. п.), так й іммігрантів, які осіли на постійне проживання (італійців, що переселилися до Франції, в США і ін. країни).

Отже, асиміляція не завжди означає приєднання до загальної більшості, інколи люди у зв'язку з фінансовим станом, освітою чи професією набувають девіантних ознак (наприклад, можуть займатись незаконною торгівлею, проституцією, злочинною діяльністю, що підвищує рівень криміналізації та конфліктності в суспільстві), намагаючись пришвидшити процес асиміляції, втрачають свою ідентичність, індивідуальність та традиції.

Асиміляція є одним з різновидів пристосування індивіда на новій місцевості, яка передбачає його повне включення в життя приймаючої групи та зречення від своїх минулих культурних традицій. Даний процес носить контраверсійний характер, бо з однієї сторони він супроводжується духовним і комунікаційним підсиленням, прийняттям та зміцненням

відносин у суспільстві, збільшення кількості робочої сили, підвищення туризму (люди більше подорожують для ознайомлення з новою місцевістю, що збільшує економічний прибуток країни) та розширенням світогляду, пізнанням, відкриттям та освоєнням для індивіда нових норм і традицій.

Не можна забувати і про двобічність процесу асиміляції, адже свідомо чи не свідомо, культура кожної за сторін зазнає впливу, що також призводить до певних трансформацій в середині неї.

Використання асимілятивних принципів у політиці також мало місце в історії, але про них буде йтися в наступних розділах.

1.2. Типологія видів асиміляції

Переходячи до розглядання видового різноманіття асиміляції, треба взяти до уваги, що даний процес не може бути чітко сформульованим без наведення підстав, критеріїв для нього. В літературі різноманітні види асиміляції подаються в загальному вигляді, без уточнень принципів, за якими здійснювався їх розподіл на види, я запропоную свої, що будуть базуватись на змістовому навантаженні кожної з них.

Взагалі, види асиміляції можна виділити *за мірою її поширення*:

Часткова асиміляція відзначаються одночасним включенням індивіда в загальну систему цінностей та ієрархії домінуючої культури і попри це, продовженням існування відокремлено, відчуваючи себе представником національної меншини. Найчастіше, прояв даного виду асиміляції можна спостерігати у слідуванні нормам різних культур в різних сферах життя, наприклад в навчальному закладі поводити себе таким чином, як це прийнято більшістю, а в побуті – слідувати своїм культурним принципам.

Повна асиміляція – це визнання особи що належить до культурної меншини повноправним членом домінуючої культури, що може відбуватись як на свідомому рівні так і на підсвідомому рівні.

Як правило, в більшості випадків народам, що опинилися в статусі національної меншини, завжди було вигідно в тій чи іншій формі

асимілюватися, тобто влитися в домінуючу культуру, адже це зменшувало рівень конфліктності та напруження серед носіїв різних матеріальних та духовних цінностей. Ще, повноту асиміляції може проілюструвати кількість зареєстрованих шлюбів між представниками різних культур, що таким чином знаменує вхід в первинне соціальне коло (сім'я, клан, дружня компанія), в якому кількість і ефективність взаємовідносин досягають найвищої точки. Тут, знову постає питання ідентичності терміна «асиміляція», адже деякі фахівці вказують на спорідненість її з інтеграцією. Так, наприклад, один з міністрів Німеччини, Отто Шиллі, з цього приводу сказав, що «найкращим шляхом інтеграції є асиміляція» (в оригіналі це було сказано про численні вихідців з Туреччини, які працюють і живуть в Німеччині, і викликало хвилю обурення як в Туреччині, так і в турецькій діаспорі в Німеччині) [46].

Аргументовуючи специфічність і особливість терміну «асиміляція», я вважаю необхідним наголосити на тому, що інтеграція, згідно культурологічної енциклопедії - є «станом внутрішньої цілісності культури і узгодженості між різними її елементами, а також процесом, результатом якого є таке взаємоузгодження» [47]. Звідси, можна вважати цей термін більш глобальнішим, адже він вказує на рівень визнання групи в суспільстві.

За характером розповсюдження можна типологізувати асиміляцію:

Природна – з'являється при безпосередньому контакті етнічно різнорідних груп і обумовлена потребами господарського і культурного життя, поширенням етнічно змішаних шлюбів тощо.

Насильницька – властивий для країн, де національності нерівноправні. Вона являє собою систему заходів уряду або місцевої влади в галузі шкільної освіти та інших сферах суспільного життя, спрямованих на штучне прискорення асиміляції шляхом придушення або приниження культури та мови етнічних меншин, тиску на їх самосвідомість і тому подібне [13]. Намагання змусити групи меншин асимілювати відбувалися часто в світовій історії. Примусова асиміляція корінних народів була особливо поширена в європейських колоніальних імперіях XVIII, XIX та XX століттях у Північній

і Південній Америці, Австралії, Африці і Азії. Колоніальна політика щодо корінних народів часто змушувала їх до релігійного зречення, практикувались забирання дітей з їх сімей, перекладання відповідальності за сільське господарство або інші форми виробництва від жінок до чоловіків, і ліквідації доступу до продуктів харчування корінних народів. Зазвичай, примусова асиміляція рідко буває успішною, і в більшості випадків має сильні негативні наслідки для культури реципієнта.

Етнічна асиміляція – «вид об'єднувальних етнічних процесів, злиття одного народу з іншим, що пов'язані з втратою одним з них своєї мови, культури, національної самосвідомості, в результаті чого відбувається певна (дуже часто кардинальна) трансформація національно-психологічних особливостей» [48].

Даний вид асиміляції, є певним узагальнюючим процесом, якому передують мовна та культурна асиміляції. Етнічна асиміляція обумовлена певними соціально-культурними нерівностями або чисельністю етносів в ситуаціях, коли це нерівність викликана посиленням державних заходів (витіснення етносу з приналежної йому території, репресії проти його представників тощо). В цьому випадку вона набуває насильницького характеру.

Як і попередні різновиди, етнічна асиміляція не характеризується односторонністю проявів, тобто навіть при очевидності відмінностей в положенні асиміляційного та асимільованого народу, певні, хоча і нерівнозначні народи зберігають свою мову. Прикладом в даному випадку, може бути створення бельгійської нації.

Іще, етнічна асиміляція може проходити і природним шляхом. В цьому випадку вона є наслідком об'єктивних процесів економічного і політичного зближення територій (окремих регіонів і цілих держав) і народів, що дали потужний імпульс їх культурному зближенню. Природним шляхом етнічна асиміляція протікає і тоді, коли групи іммігрантів на своїй новій батьківщині

вливаються до складу корінного населення, поступово розчиняючись в ньому. Цей процес значно прискорюється за допомогою міжетнічних шлюбів

Примусовий, насильницький характер асиміляції проявляється у випадку, коли вона являє собою конкретний напрям національної політики, що має на меті знищення того чи іншого етносу як самостійної одиниці нефізичним способом. Подібні дії часто приховуються благородними гаслами, що можна також спостерігати в нашій країні. Насильницька етнічна асиміляція здійснюється насамперед шляхом нанесення удару по національній культурі в тому числі через звуження сфери застосування національної мови, з наступним повним його вилученням з обігу та викорінення національних традицій. В історії можна віднайти багато прикладів застосування політики асиміляції в різних країнах, серед яких можна відмітити: американізацію, германізацію, болгаризацію, румунізацію, грузинізацію тощо.

Іще один з критеріїв типологізації - *за сферою розповсюдження*:

Мовна асиміляція – «перехід корінного народу (зникнення переможеної мови) на мову народу що прийшла»[49] . Цей вид може мати місце у випадку завоювання одним народом іншого, колонізації чи іншого способу поневолення людей. Зазначений процес може протікати досить довго, адже спочатку має пройти період двомовності, коли мова тих, хто прийшов стає загальною і єдиною. Потрібно відмітити, що попри її домінантну позицію, вона також зазнає впливу переможеної і поступово зникаючої мови на даній території. Мовна асиміляція багато в чому пов'язана з мовним шовінізмом і є одним з ефективних засобів культурної та етнічної асиміляції іншого народу. Механізмами проникнення мови духовно-культурної експансії в спілкування асимільованого народу може відбуватись через торгівлю, адміністративну комунікацію, документацію, освіту тощо. Способи мовної асиміляції, також можуть бути різними, бо вона може проходити насильницьким шляхом, під тиском політичних еліт, чи більш помірковано - шляхом запиту певної мови в даному регіоні.

Мовне питання в Україні – продовжує бути одним з найбільш актуальних сьогодні. Незважаючи на те, що українці складають абсолютну більшість загальної чисельності населення нашої держави, а українська мова має статус державної, як зазначає В. Скляр в своїй статті «Мовна асиміляція (зросійщення) українців у незалежній Україні» [6] мовна асиміляція в нашій країні - є прямим наслідком попередньої доби бездержавності, коли українська мова була витіснена російською. Проблема полягає в тому, що «незважаючи на формальну переважаючу демографічну потужність української мови в сучасній Україні, її комунікативна потужність залишається досить слабкою. Бо україномовні зосереджені переважно в сільській місцевості, а також в містах західних і частково центральних областей. І навпаки, демографічна потужність російської мови є суттєво меншою, за те за рахунок домінування серед еліти, особливо в східних та південних областях її комунікативна потужність, як і за радянських часів переважає українську. Українське місто, за винятком західних областей залишається переважно російськомовним. (додаток А)»[28]

Ще одна дослідниця, Л.Масенко, вважає, що «деморфованість мовної ситуації в Україні полягає у тому, що співвідношення україномовної та російськомовної частин населення не відповідає співвідношенню українців та росіян»[16]

Щодо висновків, до мовної асиміляції в Україні, що ґрунтуються на Всеукраїнському переписі населення 2001 року, я б хотіла додати ще більш нові дані Київського міжнародного інституту соціології, який у 2015 році провів всеукраїнське опитування громадської думки, щодо ставлення до статусу російської мови в Україні. Згідно результатів дослідження 52% населення України, притримуються думки, що російську мову потрібно зробити другою офіційною мовою тільки в тих місцевостях, більшість населення яких цього бажає. Частка тих, хто вважає, що російську мову потрібно зробити другою державною мовою України істотно зменшилася: у 2013 році таких було 27%, а у 2015 році стало 19%.(10)

Отже, можна спостерігати зниження кількості прихильників надання російської мови статусу другої державної, хоча великий відсоток тих, хто вважає що вона має бути офіційною в деяких місцевостях, все одно є ознакою не одностайності при виборі мови, що в свою чергу є ознакою наявності процесів мовної асиміляції.

Культурна асиміляція - є процесом, за допомогою якого людина або мовні групи і/або культура починають бути схожими на представників іншої групи. Цей термін може застосовуватись для позначення окремих осіб і груп, в останньому випадку він може відноситись або до іммігрантських діаспор або до корінних жителів, які приходять, щоб бути культурними домінантами в іншому суспільстві. В такому різновиді асиміляції зміни можуть відбуватись як швидко так і повільно, що в більшій мірі залежить від обставин в які потрапила група. Повне засвоєння відбувається, коли нових членів суспільства стає складно відрізнити від членів іншої групи. Будь або не бажано іммігрантської групи асимілювати часто оскаржується обома членами групи і інтересами домінуючого суспільства.

Розвиток процесу культурної асиміляції (наприклад певна держава) може спонтанно прийняти іншу культуру через її політичну значущість чи якісь заздалегідь визначені переваги. В історії ілюстрацією цього, може слугувати прийняття латинської мови та культури, які поступово було перейняті більшістю підкорених людей.

Різновид асиміляції, як і попередні, може відбуватись спонтанно або примусово. Культура може спонтанно прийняти іншу культуру або старша і багатша культура насильно інтегрувати інші слабкі культури. Термін асиміляції часто використовується по відношенню до іммігрантів і різних етнічних груп, які оселилися на новій землі. Нові культури і нові підходи до культурних принципів отримуються в результаті контакту і спілкування. Зміна культури – є не простим одностороннім процесом. Асиміляція передбачає, що різномірні культури об'єднуються в одну єдину. Цей процес відбувається через контакт і пристосування кожної з культур.

Визначення асиміляції, на сьогоднішній день, зазвичай використовується для позначення іммігрантів, але за мультикультуралізму, випадки культурної асиміляції можуть статися у всьому світі, і не обмежуватися якимись конкретними областями. Так, наприклад, спільна мова дає людям можливість вчитися і працювати у міжнародних компаніях, вчитися і подорожувати в різних країнах, а не тільки обмежуватись однією і тією ж культурною групою. Люди з різних точок світу вносять свій вклад в різноманітність соціокультурної системи, таким чином формуючи "глобальну культуру", що означає таку культуру, яка складається і поєднується з різних елементів культур різних країн. Цю "глобальну культуру" можна розглядати як частину асиміляції.

Отже, підсумовуючи даний підрозділ, можна виділити різновиди асиміляції за характером, сферою та мірою їх поширення. Слід зауважити, що дані види можуть зустрічатись одночасно, наприклад насильницька часткова мовна асиміляція, чи окремо, що менш імовірно, бо можливість виділити їх риси серед цих трьох критеріїв все одно можна буде.

Також, можна зауважити, що сьогодні в світі з'являються тенденції поєднувати в назві даний процес і країну, в якій він проходить, що призводить до різноманітних назв, таких як іспанізація, арабізація та інші. На мою думку, це допомагає також виділити специфічні особливості кожної з держав та загострити увагу на їх основних процесах. Наша країна не винятком, можна вважати, що українізація мала місце в 1920 роки і передбачала можливість висування українців на керівні посади, впровадження української мови в навчальних закладах та створення умов для культурного розвитку українців.

Висновки до Розділу 1

Отже, з данного розділу можна зробири загальний висновок, що асиміляція є одним з різновидів пристосування індивіда на новій місцевості, яка передбачає його повне включення в життя приймаючої групи та зречення від своїх минулих культурних традицій. Даний процес носить контраверсійний характер, бо з однієї сторони він супроводжується духовним і комунікаційним підсиленням, прийняттям та зміцненням відносин у суспільстві, збільшення кількості робочої сили, підвищення туризму (люди більше подорожують для ознайомлення з новою місцевістю, що збільшує економічний прибуток країни) та розширенням світогляду, пізнанням, відкриттям та освоєнням для індивіда нових норм і традицій.

Не можна забувати і про двобічність процесу асиміляції, адже свідомо чи не свідомо, культура кожної за сторін зазнає впливу, що також призводить до певних трансформацій в середині неї.

Використання асимілятивних принципів у політиці також мало місце в історії, але про них буде йтися в наступних розділах.

Також можна виділити різновиди асиміляції за такими показниками, як за характером, сферою та мірою їх поширення. Слід зауважити, що дані види можуть зустрічатись одночасно, наприклад насильницька часткова мовна асиміляція, чи окремо, що менш імовірно, бо можливість виділити їх риси серед цих трьох критеріїв все одно можна буде.

Розділ II. Соціологічні теорії асиміляції та їх альтернативи

2.1. Соціологічні теорії асиміляції

В соціологічній науці виникла не одна концепція дослідження і опис проблем пов'язаних з асиміляцією за історію приблизно сторічного періоду. Роберт Парк є одним першовідкривачів, який у XX ст. почав займатись проблемами мігрантів. Теорія чотирьох етапів пристосування цього відомого соціолога, була в майбутньому покладена за основу у працях Мілтона Гордона, який виокремив 7 типів асиміляції. Після того, як дослідження даної проблематики зникло з переліку найбільш актуальних, дані теорії почали піддаватись критиці, а також зменшувалась кількість їх застосування. Відродження потреби в них, знову прийшло вже після 1990 років, що зумовило виникнення нових поглядів і концептів на вже існуючі здобутки. Отже, мною будуть розглянуті 3 найбільш розповсюджені підходи до вивчення асиміляції, і розпочну я, на мій погляд з тієї, що є базисом для подальших робіт.

2.1.1. Теорія «плавильного казана»

В період з 1910 по 1970 роки після, великої міграції афро-американців (що нараховувало приблизно 6 мільйонів) США, зароджуються перші дослідження мігрантів, що беруть свій початок з робіт Р.Парка та інших представників Чикагської школи. В той час почали друкувати велику кількість робіт на тему міграції, рас та дискримінації, а однією з найбільш визначних і досі вважається праця «Польський селянин в Європі і Америці» Ф.Знанецького та У.Томаса 1918 року.

Про процес пристосування емігрантів на новій території почали писати велика кількість авторів – Р.Парк, А.Роуз, Г.Олпорт, М. Гордон та інші. Більшість з них наголошували на тому, що асиміляція є єдиним, природнім і неминучим способом включення представників інших культур в нове

суспільство. Завдяки цьому відбувалось змішування всіх культур, яке, здійснювалось ліберальним шляхом.

Термін «плавильного казана», згідно словнику позначає «метафоричну назву національно-мовної політики, спрямованої на об'єднання різних етносів в єдине ціле і на одномовність. Цим словосполученням зазвичай характеризують мовну політику США та Ізраїлю» [50] . За своєю суттю, «плавильний казан» представляє собою демократичне суспільство, у якому люди будуть хотіти жити в расово-змішаному соціумі. Назва терміну походить від назви п'єси британського журналіста і драматурга І. Зангвілла.

Роберт Езра Парк - перший представник і головний розробник даної концепції. Він відомий американський соціолог, який є не тільки засновником Чикагської школи, дослідником міста і тим, хто вперше проголосив соціальну екологію науковою дисципліною, а й ще й вченим, який активно працював над дослідженням мігрантів та процесу їх пристосування в Америці. Перші свої роботи стосовно дискримінації, расових стосунків, положенню афроамериканців в суспільстві та ще багато іншого він почав друкувати в «Американському соціологічному журналі».

Надбання Р.Парка, що мають узагальнену назву - цикл расових відносин також заслуговують на увагу. Згідно цієї концепції, що міститься в книзі «Вступ до науки соціології» 1921 року, людина, після проходження 4 етапів її пристосування до нового місця, по завершенню останнього повністю асимілюється, що призводить до змін не тільки її самої, а ще й соціуму, який теж модифікується.

Контакт або знайомство є першим етапом. Важливо розрізнати соціальний контакт, від іншого виду, бо він є результатом добровільного чи примусового контакту особи з іншими індивідами. Передумовами для його здійснення, та процес протікання є наступним:

- *Дотик*, як психологічний базис, який пояснюється тим, що найближчі до нас особи, це ті, до яких ми можемо доторкнутись, а фізична

близькість, веде за собою тактильні відчуття, які є ознакою реакції на контакт;

- *Земля* – адже позиція, місце людини на ній, визначає певні традиції, звичаї, способи ведення спілкування;
- *Історична безперервність і мобільність*. Історична безперервність зберігає ідентичність теперішнього з минулим і передбачає існування основи традицій, які транслуються від покоління до покоління. Мобільність, в свою чергу дає змогу циркулювати різноманітним ідеям і настроям у соціальному колі;
- *Контакт з групою «в собі» і групою «поза себе»*. Ми-група – це таке об'єднання, де солідарність членів настільки зв'язана, що всі їх можливі рухи повністю регулюються відповідно до їх інтересів і поведінки групи. Такий контроль унеможливорює проникання в середину групи «в собі». Характеристика групи «поза себе» є діаметрально протилежною до описаної вище;
- *Первинні і вторинні контакти*, де перші – є ті, що відбувається в процесі особистої «face to face» комунікації. Дослідження їх показують, що сферою їх поширення може бути або інтимна, або період знайомства. Другі є зовнішніми та тими, що можуть мати місце у випадку великої дистанції.

Конфлікт є другим етапом. Варто зазначити, що автор розрізняє конфлікт від конкуренції, пояснюючи, що попри те, що це 2 форми взаємодії, перший – це боротьба, де контакт є обов'язковою умовою, він свідомий і носить тимчасовий і особистісний характер. Конкуренція, в свою чергу, це боротьба між індивідами або групами, яка може відбуватись без їхнього особистого контакту, що надає їй рис безособовості, а також, вона явна, безконтрольна та безперервна. Автор розподіляє матеріали, стосовно конфлікту у 4 підрозділи:

- *Війна, інстинкти та ідеали*, де вчений пояснює, що для будь-якого примирення, в першу чергу, необхідно зрозуміти механізм конфлікту,

що можуть допомогти зробити соціологічні дослідження. Завдяки ним, можна визначити яким саме чином поєднання нахилів в первісній природі людини з силами традиції і культури та з потребами ситуації обумовлює організацію установки на боротьбу;

- *Свідома конкуренція* – полягає в тому, що саме під час конфліктів і різного роду контактів у індивіда формується свідомість. Вона може проявлятися в гордині чи смиренності, гідності, скромності, жалості, презирстві тощо. Спираючись на ці реакції, розвивається особистість людини і визначається її статус, захищаючи який вона може вступати в конфлікти чи навіть війни;
- *Расові конфлікти* – які визначаються як найбільш легкі в процесі виникнення і попри це, найбільш складні для їх вивчення. Вони, як і війна є боротьбою певної групи (раси) за своє положення, свій статус.
- *Суперництво, культурні конфлікти і соціальна організація*. Термін «суперництво», Р.Парк, визначає як конфлікт, контрольований групою в своїх інтересах і за допомогою якого можна виявляти наскільки вона є організованою всередині себе. А у випадку культурного чи політичного конфлікту його функція стає зрозумілою і прийнятною всім членам суспільного життя;

Третім кроком у процесі пристосування є акомодация. Цей термін означає зміни в звичках, які передаються або можуть передаватися у формі соціальної традиції. Він відрізняється від адаптації, тим що вона може відбуватися біологічним шляхом і тому її частіше застосовують до органічних модифікацій. Також, слід зазначати, що адаптація – це результат конкуренції, а соціальна акомодация – може бути наслідком конфлікту. Інформація, щодо даного етапу поділяється на:

- *Підпорядкування або лідерство* – являють собою також форму акомодатії у сфері особистісних відносин. Прикладом тут можуть слугувати рабство чи касты. Автор наголошує на тому, що особливої

уваги заслуговують природні прив'язаності, адже саме вони часто спричиняють велику систему зв'язків;

- *Форми акомодациї*, які включають: 1) акліматизацію – пристосування до кліматичних умов; 2) натуралізація – акомодация до звичаїв, характерів, соціального ритуалу, а також участь, в спогадах, в традиції, в культурі нової соціальної групи;
- *Конкуренція, статус і соціальна солідарність* – описують відношення конкуренції до акомодациї, адже перша опосередковано впливає на статус, організацію життя і таким чином визначає характер акомодациї і взаєморозуміння між конфліктуючими групами.
- *Конфлікт та акомодация* – є прообразами в суспільстві того, що відбувається в людині з її бажаннями. Сублімація (знаходження форми вираження бажаного через перенаправлення його здійснення в прийнятні) є важливим фактором розвитку організації особистості;
- *І на кінець, асиміляція є останнім етапом*, яка в негативному сенсі представляє процес денаціоналізації. Загалом же, це «процес взаємопроникнення і злиття, в якому окремі особи і групи наділяються спогадами, почуттями й установками інших людей і груп і, розділяючи загальний досвід і історію, все разом включаються в загальну культурну життя» [5]. Головною її відмінністю від акомодациї, є те, що остання являє собою процес пристосування і організації соціальних відносин і установок з метою запобігання чи зменшення конфлікту та збереження основи безпеки в соціальному порядку. Вона може відбуватись дуже швидко, неочікувано та зазвичай, людина чи група усвідомлюють те, що відбувається. Асиміляція, в свою чергу, в переважній більшості є не усвідомленою, коли особа виявляється включеною в групове життя, ще до того, як зрозуміє це. Роберт Парк розподіляє матеріали на цьому кроці на:
- *Конфлікт і злиття культур(аккультурація)*- багатоступеневий процес, що включає в себе: соціальний контакт, зміни в мові, що відбувається

в ході контактів, застосування матеріальних пристосувань в господарстві, тісний соціальний контакт;

- *Американізація як проблема асиміляції*, де американізація, є описом процесу, за допомогою якого культура суспільства або країни передається новому громадянину. Участь в суспільному житті країни, в яку потрапила людина постає засобом і метою асиміляції, тому американізація, має перспективу тільки у стосунку із асиміляцією.
- *Біологічні аспекти асиміляції* – де підкреслює думку, про розмежування асиміляції з амальгамацією (біологічним процес поєднання рас шляхом парування чи укладання шлюбів);

Отже, дослідивши та проаналізувавши ці 4 етапи, можна сказати, що після міграції індивіда до іншої країни, за концепцією Р.Парка, він спочатку стикається з різними етнічними групами, що узагальнено можна назвати першим контактом, чи знайомством, потім, це неминуче призводить до конфліктів чи конкуренції. У разі їх вирішення, мігрант переходить на наступний щабель, де відбувається акомодация і в кінцевому результаті, особа повністю вливається в нове суспільство і ставши його новим членом, ставить завершальну крапку в процесі своєї асиміляції.

З огляду на наукові інтереси вченого, не дивним постає той факт, що саме місто, на його погляд є центром зібрання людей. Його цитата: «Кожне суспільство, кожна нація і кожна цивілізація являють собою киплячий казан і таким чином вносять вклад в злиття рас, в результаті чого з неминучістю виникають нові раси і нові культури» [17] - ілюструє думку соціолога про те, що процес асиміляції відбувається і буде продовжувати це робити в кожній точці на Землі, що таким чином, за його прогнозом призведе до виходу на більш широкі масштаби і в майбутньому - до повного змішання всіх рас.

2.1.2. Теорія М. Гордона

Американський соціолог Мілтон Гордон присвятив більшість своїх праць ролі рас, релігії та етнічним проблемам. У своїй книзі «Асиміляція в американському житті» (1964) він описав 7 типів процесу асиміляції, що прославили його як в колі науковців так і в світі загалом.

1. *Структурна асиміляція*: великомасштабний вхід меншин в різного роду інститути приймаючого суспільства. Процес змін у взаєминах членів етнічної меншини з навколишнім світом, зокрема послаблення спілкування із членами своєї групи і посилення – із членами інших етнічних груп.
2. *Ідентифікація асиміляції*, відбувається коли мігруюча меншина починає відчувати себе пов'язаною з домінуючою культурою.
3. *Культурна чи поведінкова асиміляція*. Автор трактує це як зміни в культурних нормах на такі, які має нове суспільство.
4. *Шлюбна асиміляція*: поширення набувають шлюби між представниками різних рас (змішані шлюби).
5. *Громадянська асиміляція* - засвоєння відбувається, коли більше не постає питання боротьби за владу.
6. *Ціннісна асиміляція* – характеризується відсутністю різного роду приниження і обмеження прав емігрантів, тобто дискримінації.
7. *Поведінкова асиміляція*. Її завершення характеризується відсутністю упереджень.

Гордон розрізняє асиміляцію - культурну, або акультурацію та структурну, чого до нього не робили інші [29]. Також, на відміну від Р.Парка, і його думки, що асиміляція особи чи групи слідує культурній асиміляції, М. Гордон підкреслює, що окремі етапи засвоєння різних типів асиміляції, можуть відбуватись в різний час з різною швидкістю. Основну увагу вчений звертав на мільйони білих європейських іммігрантів і їх пристосування. Модель Гордона підкреслює, що поколінні зміни всередині груп іммігрантів відбуваються з плином часу. Істотна акультурації (культурна асиміляція) до

англо-протестантської культури часто завершується другим або третім покоління для пізніших європейських груп іммігрантів. Частково акультуроване перше покоління формує захисні громади і об'єднання, але діти цих іммігрантів були значно більш схильні до тиску англо-відповідності в засобах масової інформації та в школах.

М. Гордон визнає, що расові упередження і дискримінація мають запізнілу структурну асиміляцію, але припускає, що неєвропейські американці, в тому числі афро-американці, особливо середнього класу, в кінцевому підсумку будуть поглинені в домінуючу культуру і суспільство. Що стосується чорношкірих, він оптимістично стверджує, що Сполучені Штати рішуче зрушили вниз по шляху до реалізації наслідків американського символу віри (рівності і справедливості) для расових відносин - по в сфері зайнятості та забезпечення житлом. Величезний прогрес, про який він говорить, афро-американці зробили вже створивши дилему для уряду. Вона полягає в тому, що треба вибрати, чи прийняти традиційний політичний лібералізм, який ігнорує расові групи, чи «корпоративний лібералізм», який визнає права групи за расовою ознакою. [race theories pdf](Соціолог розуміє під корпоративним лібералізмом державні програми позитивних дій).

2.1.3. Теорія сегментної асиміляції

Наприкінці 1980 – на початку 1990 років в Сполучених Штатах Америки з'явився новий погляд в теоретичне надбання різноманітних вчень про асиміляцію і завдячує таким видатним соціологам як Алехандро Портес і Рубен Румбот, які після дослідження адаптації школярів, які опинилися на роздоріжжі національної культури їх батьків та американської, видали книгу «Спадок: історії дітей мігрантів» (2001). У результаті аналізів реалій, з якими зіштовхнулись мігранти того часу, вчені висунули свій погляд на процес асиміляції. На їх думку, він проходить по-різному в різних групах і одними з вирішальних характеристик його є індивідуальні якості особи та умови оточуючого середовища. Головно думкою, є те, що досліджувані діти

мігрантів, потрапляли в різні сегменти приймаючого їх соціуму. Таким чином, не обов'язковим є шаблонне слідування найбільш поширеним нормам і правилам, а можливий є також і варіант потрапляння, наприклад, в девіантну групу з характерними їй інтеракціями. На думку Портеса і Румбота, перепонами на шляху до успішної асиміляції, виникають такі небезпеки, як існуюча нерівність в суспільстві, дискримінація чи високий відсоток маргіналізованого населення в тих містах, куди потрапляють особи, що змінили місце проживання.

На відміну від попередніх теорій, вони вважають помилковим тлумачити асиміляцію, як процес через який проходять всі мігранти з їх дітьми - в однаковій мірі. Згідно з їх міркувань, вона може бути швидкою і легкою, або ж затяжною в часі і спричиняти велику кількість проблем та моральних переживань. Цікавим також є те, що соціальний статус індивіда, який він мав до переїзду, теж може вплинути на процес його пристосування. Так, наприклад ті, хто належав до вищого класу і ті хто входив до середнього, можуть мати абсолютно відмінні проблеми.

Отже, проаналізувавши 3 найбільш відомі теорії асиміляції, можна дійти до висновку, що перш за все, кожна з них виникала у зв'язку з тими проблемами, які переживало суспільство певної країни в той чи інший період свого розвитку. Також, складно не помітити, що всі вони беруть свої витoki з Америки, де проводилась більшість досліджень на дану тематику.

Сучасні тенденції, то на мою думку, можна впевнено стверджувати, що сучасні українські реалії знову спричиняють потребу в дослідженнях процесів пристосування, хоча, необхідно зазначити, що вживання терміна «асиміляція» є відносно не популярним у зв'язку з його можливим політичним забарвленням та основним значенням, що в порівнянні з іншими можливими процесами пристосування може набувати дискримінаційного забарвлення.

2.2. Альтернативні соціологічні теорії процесу адаптації мігрантів

2.2.1. Теорія мультикультуралізму

В світі XXI ст. характеризується не тільки проблемами війни та миру, вирішення екологічної ситуації та пошуком нових природних ресурсів, а ще й великою мобільністю населення. Одним з найостанніших потрясінь для Європи у 2015 році є, так звана, «Європейська міграційна криза», зумовлена переселенням нелегальних мігрантів з Північної Африки, Близького Сходу і Південної Азії у Європейський Союз. Згідно останніх даних, ця цифра сягає близько 700 тис. людей, що є найбільшим числом з часів Другої Світової війни [37].

Мультикультурологічна теорія, що є однією з альтернатив пристосування меншин, набула публічності після проголошення на одній з конференцій громадянства в Австрії у 1968 році, вченим Єжи Забруські ідей своєї політики. Слід зазначити, що на той час він був членом Лейбористської партії в Австрії, що складалася з різномірних груп, що були зацікавлені у створенні благополучних умов для мігрантів, які перебували на той час в Австрії. В своїй доповіді, вчений назвав свої заклики «культурним плюралізмом», і поставив під сумнів теорію асиміляції на протигау якій висунув ідею про збереження національних традицій культурних груп Австрії, але прийняття австрійської ідентичності та інститутів демократичного суспільства.

Незважаючи на неприйнятність даної промови на початку, вона продовжувала впливати на державну політику. Течія набула розголосу, розширилась та отримала назву «мультикультурної» після того, як правління Канади у 1971 році, оголосило своїх громадян «мультикультурним суспільством», що означало стан расового, релігійного та етнокультурного різноманіття населення країни. Обраний у 1972 році міністр міграційної політики Аль Грессбі був відкритий до вищеназваних ідей і у 1973 році уряд Австрії офіційно проголосив закінчення політики Білої Австрії, яке за їх словами було переконами в міграційній політиці і можливість відтепер для

прибулих бути обраними на різного роду гілки влади на основі заслуг і прав різних категорій населення, а не керуючись, як раніше, кольором шкіри, расою, чи релігією, яку сповідувала людина. Протягом наступних десятиліть, теорія мультикультуралізму стала передовою на різних конференціях, темою для обговорення та дискусій як на рівні політики так і у побутовому спілкуванні. Також, було створено Бюро у справах етнічних груп, запровадження різноманітних програм фінансового характеру і навіть пропозиція створення мультикультурного радіо [36].

На даному етапі, мною було розглянуто процес виникнення і становлення мультикультуралізму в Австрії, але необхідно зауважити, що дана теорія мала свій специфічний розвиток також в Росії, Японії, Норвегії, Україні, Німеччини тощо. Цікавим, на мій погляд є розвиток мультикультуралізму в Америці, адже він на початку, був для держави абсолютно не характерним, зважаючи на асиміляційну політику пристосування приїжджих.

Отже, Сполучені Штати завжди були відомі своїм етнокультурним різноманіттям, що безперечно впливало на політику держави у сфері культури. Як я вже зазначала раніше, спочатку американці намагались втілити в реальність ідеї «плавильного казана», основою якого була примусова асиміляція, що мала б завершитись повною американізацією суспільства. Але після того, як піднялась хвиля рухів за громадянські права у 1960 роки, набули поширення феміністичні заклики та рух сексуальних меншин, стало зрозуміло, що асимілятивна політика не приносить бажаних результатів. Деякі дослідники, вважають що невдача спричинена її односторонністю відносно білих громадян, і майже протилежна діяльність, тобто спроба виключення, дискримінація, відносно кубинців, домініканців, мексиканців та інших [19]. Таким чином, можна вважати, що завдяки набуттю розголосу проблем деяких верств населення, як і в випадку з Канадою, мультикультуралізм набув сили.

- Щодо теоретичних основ мультикультуралізму, історик А.І.Куропятник виділяє 3 рівні розуміння даного терміна в соціальних науках:
- Ідеологічний, полягає в дискусії щодо культурної комунікації, різноманітних норм та цінностей, національної більшості та меншин, міжкультурного розуміння.
- Демографічний та дескриптивний, в снові якого опис демографічних та етнокультурних параметрів, що ґрунтуються на міграції, в результаті якої мультикультуралізм розуміється як політика інтеграції мігрантів в нове суспільство.
- Політичний – практичне вирішення культурного та політичного рівноправ'я всіх верств населення, реалізація програм захисту меншин [51].

Причинами політики мультикультуралізму можуть бути: підвищення рівня мобільності населення, міжкультурна комунікація, міграційні процеси, поширення різноманітних традицій і культур через засоби масової інформації, приниження прав та свобод меншин, що рано чи пізно можуть розпочати протестний рух. З огляду на події історичної спадщини, деякі країни, такі як Канада, США чи Австрія, мали більшість цих передумов, що безперечно зумовило виникнення даної політики в їх країнах. Інші ж країни, що переважно розташовані на території Європи, мали змогу опосередковано «познайомитись» з мультикультуралізмом, через те що, в цих місцях характерні передумови були представлені частково (наприклад активізація етнокультурних рухів).

Відсутність єдиного культурного стандарту, може зберегти культурну ідентичність представників інших культур чи релігій, але також не означає протікання цього процесу без проблем. Життя в мультикультурній країні вимагає толерантного ставлення до представників всіх інших можливих сповідуваль, що іноді може суперечити власним переконанням. Кожен представник етнічної групи має свою історію і свої оцінку ролі та значення

своєї культури, що в майбутньому може позначатись на зазіхання на певні ресурси. Також, як би не хотілось, а норми і цінності однієї групи все одно будуть впливати на інших, що може стирати межі між культурами і спричиняти проблему у передачі їх наступним поколінням.

Реакція на політику мультикультуралізму може бути різноманітною. Деякі дослідники виділяють 5 варіантів розгортання подій:

1) *жорсткий мультикультуралізм* полягає в тому, що до багатоманіття культур треба не тільки толерантно ставитись, а ще й всіма можливими способами заохочувати та укріпляти шляхом надання особливих прав та свобод для меншин.

2) *неприйняття чи ізоляція*, що супроводжується перекриттям всіх можливих способів самореалізації мігрантам, за для збереження своїх традиційних переваг чи привілеїв

3) *м'який мультикультуралізм*, ґрунтується на тому, що не зважаючи на бажання індивідів, свідомо чи несвідомо, але асимілятивні процесів складно уникати. Інколи люди мають можливість асимілюватися і причому не через їх власний вибір, а тому що в його просто нема (не можуть підтримувати власну ідентичність чи через власні норми і традиції не можуть приймати активну участь в житті соціуму). В даному випадку, слід говорити про те, що бажання слідувати загальним правилам, а не відстоювати власні інтереси теж досить складно викорінити.

4) *асиміляція*, що переважно постає примусовою, і вимагає пристосування інших до пануючою культури з повним зреченням власних поглядів та традицій

5) *апартеїд* – політика расової сегрегації, що колись проводилась в країнах Південно-Африканської Республіки. В її основі лежить повне відмежування представників однієї культури від інших, що виражається в забороні на міжрасові шлюби, жити, працювати і просто знаходитись на території представників іншої культури, навіть екстрена допомога здійснюється відокремлено. [15]

Отже, мультикультуралізм під різними кутами зору можна розглядати як теорію, явище, процес чи ідеологію. Всі подані дефініції об'єднує те, що з-поміж великого різноманіття культур не має бути однієї єдиної, що ставила б під сумнів існування національних ідентичностей чи створювала перепони для розвитку інших, відмінних норм та цінностей.

Не зважаючи на поширеність мультикультуралізму в багатьох країнах, сьогодні все більше з'являється критики відносно даної теорії. В переважній більшості з них, панує думка, що велике різноманіття культур руйнує специфічні особливості кожної з них, адже всі вони піддаються впливу одна одної. Таким чином, не зважаючи на можливе спрощення процесів пристосування мігрантів, загальний рівень культури країни знижується.

В світі багато політичних діячів з різних країн з 2010 років, починають говорити про кризу чи провал політики мультикультуралізму. Так, наприклад у 2011 році, президент Франції Ніколя Сарказі заявив: «Так, це провал. Правда полягає в тому, що у всіх наших демократіях дуже дбають про ідентичність тих, хто прибуває, і занадто мало - про ідентичність приймаючої сторони. Суспільство, в якому громади співіснують поруч одна з одною, нам не потрібно. Якщо хтось приїжджає до Франції, то він повинен влитися в єдину спільноту, що є національною. Якщо хтось з цим не згоден, нехай не приїжджає до Франції» [52].

Колишній прем'єр міністр Японії Таро Асо, назвав свою країну нацією «єдиної раси». Прем'єр міністр Великобританії Девід Кемерон - також зауважив, що «доктрина мультикультурної держави», яка спонукала «різні культури жити окремо один від одного», з тріском провалилася. [52]

Звідси, можна зробити висновок, що якою б привабливою з першого погляду не здавалась теорія мультикультуралізму, вона приховує багато недолік в собі і один з найголовніших – складність відтворення в реальних умовах.

2.2.2. Соціологічні теорії сегрегації

Поняття сегрегація, як і асиміляція застосовується в багатьох сферах. В фізиці – це зміна фізичного стану маси, в металургії - неоднорідність хімічного складу сплавів, що виникає при їх кристалізації.[11] Також, можна віднайти звернення до сегрегації у психології і біології.

Щодо соціологічних поглядів на сегрегацію, то сегрегація представляє практику поділу груп людей, в соціумі, наприклад, на основі раси, релігії, етнічного походження, статі чи віку. Соціологи використовують поняття сегрегації, щоб спростити пояснення нерівності, оскільки поділ часто обмежує можливості і свободу людей, які не належать до певної групи.

На відміну від асиміляції та мультикультуралізму сегрегація є їх повною протилежністю, адже не передбачає пристосування до пануючої культури і толерантного ставлення до інших. Загалом, в світі нараховується значна кількість сфер, де можна віднайти прояви даного процесу.

Майже завжди сегрегація має в основі дискримінацію. Зазвичай існують 2 групи (але може й більше), одна з яких домінуюча (як правило, вважає, що її члени народжуються з вищим розумом, талантів і моральних норм. Вони не вбачають ніякої провини за свою діяльність. Більшість членів такої групи отримують кращі робочі місця, будинків і громадські послуг. Вони відчують, як ніби право підпорядковувати було дано їм з вищого джерела, вони не бачать недоліків системи, на їх думку все функціонує в нормальному режимі. Інша група – підлегла - може мати почуття власної неповноцінності, які постійно укріплюються за допомогою системи, яка заперечує соціальні, політичні та економічні вигоди, якими користуються інші. [53] Одним з яскравих прикладів даної політики був Ку-Клус-Клан – політична терористична організація в США, що виникла після Громадянської війни, і була створена в 1865 році для пропаганди ідей переваги білої людини. Її теоретичною основою була перевага білого населення над іншими, а також вони були проти гомосексуальності, існування інших рас та були релігійно нетерпимі.

Поділ людей в суспільстві за даної практики вимагає відмежування між групами, що може бути повним чи частковим. Його закріплення відбувається за допомогою стереотипів, певних характерних знаків, символів, що притаманні певній групі та транслюється соціальними інститутами. Загалом можна виділяти багато різновидів сегрегації:

- 1) *релігійна* – розподіл людей за релігією, яку вони сповідують;
- 2) *географічна* – неоднорідне розселення двох або більше популяцій, що може відбуватись або цілеспрямовано, або поступово з плином часу, ґрунтуючись на соціально-економічних, релігійних, освітніх, мовних або етнічних основах;
- 3) *етнічна* - розподіл населення за расами або етносом, що може проявлятися в освітній системі, в закладах харчування, на роботі тощо. На сьогоднішній день даний вид сегрегації заборонений, але він може існувати де-факто і проявлятися, наприклад в бізнесі, коли представники однієї раси, мають бажання співпрацювати тільки з представниками своєї раси;
- 4) *житлова* – полягає в розселенні населення в різні райони, для його розсортування;
- 5) *за віком* – віковий розподіл може спостерігати у деяких школах.
- 6) *за статтю* – розподіл людей за їх біологічною статтю. Він може бути обов'язковим (в'язниці, вбиральні для чоловіків і жінок, можливість проходження військової служби) чи адміністративним – коли сегрегація відбулась не через певні написані закони та порядки, а неформально);

Отже, з даної інформації, можна вважати, сегрегація, на відміну від інших видів пристосування носить негативний характер для суспільства в цілому, бо ґрунтується на інтолерантній поведінці до інших. За сферами своєї поширеності вона може бути різною, а також носити тимчасовий чи постійний характер. В соціумі вона може представляти собою ідеологію, політику чи етикет.

Висновки до Розділу 2

Отже, Мною розглянуті три найбільш розповсюджені підходи до вивчення асиміляції. Перша концепція Р.Парка, він спочатку стикається з різними етнічними групами, що узагальнено можна назвати першим контактом, чи знайомством, потім, це неминуче призводить до конфліктів чи конкуренції. У разі їх вирішення, мігрант переходить на наступний щабель, де відбувається акомодация і в кінцевому результаті, особа повністю вливається в нове суспільство і ставши його новим членом, ставить завершальну крапку в процесі своєї асиміляції. Друга – це теорія М. Гордона. Він описує сім типів процесу асиміляції, що прославили його в колі науковців так і в світі загалом. Також розділяє асиміляцію – культурну, або акультурацію та структурну. на відміну від Р.Парка, і його думки, що асиміляція особи чи групи слідує культурній асиміляції, М. Гордон підкреслює, що окремі етапи засвоєння різних типів асиміляції, можуть відбуватись в різний час з різною швидкістю. Основну увагу вчений звертав на мільйони білих європейських іммігрантів і їх пристосування. Третя – теорія сегментації асиміляції Портес А. і Румбот Р. Вони вважають, що перепонами на шляху до успішної асиміляції, виникають такі небезпеки, як існуюча нерівність в суспільстві, дискримінація чи високий відсоток маргіналізованого населення в тих містах, куди потрапляють особи, що змінили місце проживання.

Одним з альтернативів соціологічної теорії процесу адаптації мігрантів є теорія мультикультуралізму. Отже, мультикультуралізм під різними кутами зору можна розглядати як теорію, явище, процес чи ідеологію. Всі подані дефініції об'єднує те, що з-поміж великого різноманіття культур не має бути однієї єдиної, що ставила б під сумнів існування національних ідентичностей чи створювала перепони для розвитку інших, відмінних норм та цінностей. Один з найголовніших недоліків в теорії мультикультуралізму є складність відтворення в реальних умовах. Ще однією альтернативою є соціологічні теорії сегрегації. Саме поняття сегрегації застосовується в багатьох сферах.

Сегрегація, на відміну від інших видів пристосування носить негативний характер для суспільства в цілому, бо ґрунтується на інтолерантній поведінці до інших. За сферами своєї поширеності вона може бути різною, а також носити тимчасовий чи постійний характер. В соціумі вона може представляти собою ідеологію, політику чи етикет. Щодо соціологічних поглядів на сегрегацію, то сегрегація представляє практику поділу груп людей, в соціумі, наприклад, на основі раси, релігії, етнічного походження, статі чи віку.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПО В УКРАЇНІ

3.1. ВПО в Україні: стан та основні проблеми

Відповідно офіційних даних Міністерства соціальної політики, станом на 23 липня 2018 року чисельність ВПО в Україні складає 1 млн 584 тис. 472 переселенця із Донбасу та Криму.

Соціологічні дослідження, що проводять протягом останніх років свідчать, що більшість населення до вимушених переселенців із Донбасу та Криму ставиться позитивно (по Україні — 43%, у місцях найбільшої концентрації переселенців — 58%) або нейтрально (47 і 34%) [50]. Здебільшого українці схильні сприймати переселенців як громадян, які мають рівні права з іншими та які стали заручниками ситуації і потребують підтримки (по Україні — 89%, у місцях найбільшої концентрації — 96%). Більшість опитуваних не вважають переселенців винними за ситуацію, в якій вони опинились (85%) [33]. Разом з тим, відповідно даних Моніторингу Інституту соціології НАН України, у 2015 р. тільки 49 % опитаних готові допустити переселенців з Донбасу як сусідів, 35,8 % - як колег по роботі, 29,9 % - як близьких друзів, 20,5 % - як членів родини, проте майже п'ята частина опитаних (19,9%) не готові у жодній якості допустити переселенців [43].

Присутність переселенців вплинула на повсякденне життя 33% приймаючих громад [9]. Соціальна та економічна інфраструктура приймаючих громад ледве витримує перенавантаження, що в свою чергу може призвести до конфлікту між місцевим населенням та внутрішньо переміщеними особами. Якщо на початок конфлікту бажання надати притулок і матеріальну допомогу переселенцям, а також співчуття і допомогу в адаптації готова була надавати значна частина населення в усіх областях України, то за 2016 рік побутові проблеми, досвід спілкування, розбіжності, а також погіршення матеріального становища корінного населення значно знизили лояльні настрої приймаючих громад.

На протязі всіх років найбільш гострою для переселенців залишається проблема житла. Опитування «Індекс комфортності переселенця», що проведено у період з 29.07.2015 р. по 11.08.2015 р. громадською ініціативою «Відновлення Донбасу» спільно із соціологічною компанією TNS Ukraine свідчить, що житло є найчастіше згадуваною проблемою майже у всіх регіонах, де проводилось дослідження (частота згадування — від 66,4% у Львівській області до 90% у Харківській, 88% — у Запорізькій, 86% — у Дніпропетровській і Миколаївській областях), і лише в Луганській області найчастіше згадуваною проблемою стало отримання соціальних виплат. [33]

Станом на 2017 рік більшість ВПО все ще не мають власного помешкання і вимушені його орендувати (66%) [39], такі як орендована квартира (42,4%), орендований будинок (14,6%), орендована кімната у квартирі (8,1%) [20]. Значна частина (22%) живе у родичів або у приймаючих сімей, і тільки 1% проживає у власному помешканні на підконтрольній Україні території [2]. У приблизно 90% випадків переселенці зі сходу України та Криму мешкають у приватному секторі (орендовані будинки або квартири) [23]. Високі платежі за проживання значною мірою впливають на загальний рівень добробуту ВПО та викликають почуття браку безпеки. Багато ВПО кажуть про психологічну травму у зв'язку з втратою свого власного житла, а також у зв'язку із значним погіршенням умов життя порівняно з попереднім місцем їх проживання [20].

Відповідно до даних моніторингу Міжнародної організації з міграції зайнятість є однією з ключових проблем, що постають перед ВПО. Лише 41,5% особам — внутрішнім переселенцям у порівнянні з 60,1% — до переміщення вдалося знайти роботу на новому місці [10].

Організація або відновлення власного бізнесу також пов'язані зі значними труднощами. Відсутність власних коштів і майна унеможлиблюють як зміну локації бізнесу, так і залучення в нього інвестицій. Ще однією проблемою є небажання банків кредитувати ВПО,

щоможна пояснити відсутністю заставного майна, постійного місця проживання і нестабільністю економіки в цілому [14].

Це безумовно впливає на рівень добробуту переселенців. Тому актуальною для переважної більшості ВПО залишається проблема доходів. найважливішим джерелом доходів ВПО є адресна допомога ВПО та заробітна плата (57 та 46% відповідно). Для 17% респондентів суттєвим джерелом засобів для існування виступає гуманітарна допомога. Випадкові заробітки та підтримка родичів є головним джерелом доходу для 19 та 18% респондентів відповідно [20]. Проте для більшості ВПО існуючі джерела доходів, у тому числі грошова допомога від держави, є недостатніми для задоволення базових потреб родин переселенців. Так, згідно із соціологічним дослідженням, 63% опитаних переселенців повідомили, що грошей їм вистачає лише на продукти харчування. Ще 24% респондентів заявили, що іноді їм не вистачає грошей навіть на харчування. Тільки 13% опитаних відповіли, що їм загалом вистачає грошей на життя, проте вони не можуть дозволити собі купувати цінні речі (меблі, побутова техніка) або заощадити [21]. Згідно з іншим дослідженням, 29% опитаних переселенців змушені скорочувати навіть витрати на харчування, ще 42% - у змозі купувати лише їжу, 27% задовольняють тільки основні потреби і лише 1% опитаних респондентів мають заощадження[10]. Тому ризики бідності серед внутрішньо переміщених осіб є значно вищими, ніж серед інших верств населення.

Першочерговими для ВПО в Україні залишаються потреби, пов'язані зі здоров'ям, як фізичним, так і психологічним. Наявність труднощів у доступі до медичної допомоги відмітила кожна п'ята опитана жінка з числа ВПО (20,8%). Про складність отримання медичного обслуговування, пов'язаного з репродуктивним здоров'ям, повідомила кожна шоста (16,8%) опитана. Приблизно кожна сьома опитана респондента зазначила, що їй важко отримати доступ до психологічної допомоги за місцем проживання (14,6%) [7].

Серед проблем нематеріального характеру найбільше опитані переселенці згадують відсутність миру в Україні (75 %) та неможливість бути разом із сім'єю (45%). Ще для 14 % опитаних респондентів актуальною є проблема несприйняття іншого політичного майбутнього України. Серед іншого деякі учасники опитування вказували проблему неможливості повернення додому, а також недовірливого ставлення до них з боку місцевих працедавців чи орендодавців. І лише 5 % опитаних зауважили, що не мають таких проблем [32].

Загалом, кожен військовий конфлікт, несе за собою появу великої кількості біженців, та кризи у різних сферах життєдіяльності. Звичайно складно сказати, що до таких ситуацій можна бути коли-небудь готовим, але попри це, певний інструментарій та механізми для вирішення схожих проблем наявні. В рамках проекту Brookings та Університету Берна було розроблено національну рамку відповідальності щодо ВПО. Даний документ містить 12 принципів, на основі яких здійснюється оцінка ситуації з ВПО:

1. Запобігання переміщенню та мінімізація його негативних наслідків.
2. Підвищення обізнаності щодо проблеми у загальнонаціональних масштабах
3. Збір даних щодо кількості та становища ВПО;
4. Організація навчання щодо прав ВПО;
5. Створення юридичних механізмів для захисту прав ВПО;
6. Розробка національної політики щодо внутрішньо переміщених осіб;
7. Створення інституцій, які б відповідали за вирішення проблем ВПО;
8. Заохочення національних правозахисних груп до залучення ВПО у їхню роботу;
9. Забезпечення участі ВПО у прийнятті рішень;
10. Підтримка системного вирішення проблем ВПО;
11. Залучення достатніх ресурсів для вирішення проблем
12. Співпраця з міжнародними інституціями, якщо національних ресурсів недостатньо. [38]

Щодо реалізації даних принципів в Україні, то можна говорити, що наприклад збір даних ведеться, але вимагає більшої систематичності та постійного оновлення, навчання щодо прав та потреб ВПО не проводилось. Були створені та затверджені регіональні штаби, «гарячі лінії», що займаються розселенням, обліком та наданням правової допомоги переселенцям. Багато громадських організацій та волонтерів долучилися до допомоги. Про системність вирішення проблем ВПО говорити складно, адже досі відсутня комплексна політика для повноцінної інтеграції цих осіб, фінансових підрахунків витрат на це, та досі продовжується активний військовий конфлікт.

3.2.Прояви дискримінації ВПО в Україні

В умовах, коли в Україні відбувається посилення соціальної несправедливості, що проявляється в низькій оплаті праці, зростанні безробіття, падінні реальних доходів, ослабленні соціального захисту населення, саме вимушені переселенці з Криму та Донбасу більшою мірою ніж інші верстви населення стикаються з її проявами. Це зумовлює і те, що однією з найбільш дискримінованих груп населення в Україні є саме ВПО. Посилюючим фактором виступають політичні розбіжності, які спровокували події 2014- 2016 років. У деяких регіонах, які приймають ВПО, представники місцевого населення звинувачують ВПО у розв'язуванні кризи та у підтримці сепаратистського руху.

Згідно з даними дослідження, 24% українців розрізняють переселенців із Криму і Донбасу, а 20% вважають, що права переселенців із Донбасу повинні бути обмежені. 16% учасників опитування виступають за обмеження свободи слова переселенців із Донбасу або тих, хто там ще живе.

Ставлення до переселенців відрізняється в залежності від регіону. Так, у Західній Україні позитивно сприймали лише першу хвилю переселенців, тому що вони були чітко проукраїнські налаштовані. Натомість останні хвилі

ВПО із Донбасу викликають роздратування у частини населення, особливо переселенці-чоловіки, яких там хочуть бачити не в тилу, а на фронті. Певні групи приймаючого населення стверджують, що «Ми платимо за них», «Вони забирають у нас роботу» або «Вони нам не вдячні», таким чином покладаючи провину за події на сході України на переселенців. На думку 80% опитаних серед приймаючої громади, такі громадянські обов'язки, як військовий, переселенці повинні нести нарівні з усіма [33].

У дослідженні, яке проводив Інститут економіки та прогнозування, у жінок-ВПО, які є главами домогосподарств, поцікавились, чи відчували вони упереджене ставлення від корінних жителів. Більше 56% опитаних дали позитивну відповідь [34]. Це стосується насамперед міст найбільшої концентрації ВПО. Кожен четвертий опитаний чув про існування конкуренції між приймаючою громадою та переселенцями у своєму місті за роботу, житло, місця у школах та дитсадках, час прийому в державних закладах та інші ресурси, але на власному досвіді таку конкуренцію довелося відчувати лише незначній кількості опитаних [33].

Відповідно дослідження Київського міжнародного інституту соціології, постійно відчують упереджене ставлення зі сторони місцевого населення у зв'язку зі своїм статусом 4% опитаних переселенців, ще 11% зіштовхуються з цим періодично, а 20% можуть пригадати тільки дуже нечасті, одиничні випадки [9].

У серпні 2015 р. представники Чугуївської правозахисної групи провели анкетування 100 переселенців, які приїхали в Харківську область із зони військових дій. Практично кожен четвертий опитаний зазначив неприязне ставлення з боку місцевих жителів. При пошуку житла 35% ВПО було відмовлено в оренді житлоплощі на підставі того, що вони були переселенцями; 26% опитаних вказали на завищення власниками вартості оренди житла; 33% — на труднощі в отриманні пенсій та соціальних виплат.

Кожен п'ятий переселенець отримав відмову у працевлаштуванні після того, як з'ясувалося, що він належить до категорії ВПО [24].

Дослідження 2016 року зафіксовані ті ж проблеми, проте зміну їх структури. На цей час найбільш типова сфера порушення прав ВПО була пов'язана з отриманням соціальних виплат та пільг від держави. З відповідною проблемою зіштовхувались 52% опитаних переселенців, а у 57% зазнали труднощів із соціальними виплатами та пільгами їх родичі, друзі чи знайомі. Друга за частотою згадок сфера – це оренда житла. Небажання орендодавців надавати житло переселенцям чи завищення цін є відомою з попередніх досліджень проблемою, існування якої підтверджує дане опитування. Особисто мали неприємний досвід пошуку житла 38% ВПО, знають про такі прикрі ситуації від інших переселенців 34%. На третьому місці – сфера працевлаштування. Зазнали порушень своїх трудових прав 28% респондентів, а 31% також чули про це від знайомих. Поширеними є утиски ВПО в правах і при процесі голосування, під час отриманні послуг в медичних та інших державних закладах: понад 20% респондентів мали відповідні проблеми самі, і стільки ж мають знайомих, з якими це траплялось [9].

Інше дослідження поряд з труднощами в пошуку роботи та житла, серед видів дискримінації переселенці називають медичне обслуговування та влаштуванням дітей до шкіл та інших навчальних закладів [35].

Ці приклади побутової дискримінації — не виняток, а повсякденна реальність, з якою стикаються вихідці з Криму та Донбасу в Україні

Таким чином, ВПО в Україні зіштовхуються з прямою і непрямою (вимоги постановки на облік ВПО для соціальних виплат; обирати банк для соціальних виплат, постійної реєстрації в паспорті для участі в місцевих виборах тощо) дискримінацією в різних проявах. Існує загроза того, що таке

ставлення може поступово призвести до явища, яке у світі відносять до соціального виключення певних груп людей із суспільного життя.

За класичним трактуванням П. Абрахамсона, соціальна виключеність (соціальна ексклюзія) — це процес маргіналізації певних верств населення, пов'язаний з обмеженим доступом до соціетальних інститутів інтеграції, особливо до ринку праці, обмеженістю у правах [1]. Унаслідок цього такий прошарок населення є об'єктом дискримінації та фактично перебуває на периферії соціального простору. Існування, а тим більше, зростання чисельності цього прошарку або групи населення є джерелом соціальних ризиків у суспільстві, передусім у місцях, де вони стають осередками локальних ризиків.

ВПО, залишивши свою соціальну групу, тобто втрачаючи свій попередній соціальний статус, у багатьох випадках вже не здатні увійти до інших соціальних груп, тобто одержати новий статус. Вони фактично втратили статус членів тих територіальних громад, де жили раніше, і не отримали навіть у юридичному сенсі цей статус за новим місцем поселення. У такому разі вони взагалі випадають із соціальної ієрархії. Найвищу ймовірність до соціального виключення мають безробітні; сім'ї з кількома дітьми; фізично та психічно хворі; самотні люди. Для ВПО більшою мірою характерна низхідна соціальна мобільність, і до категорії соціально виключених потрапляють ті, хто в минулому мав певний статус та засоби для самозабезпечення. Унаслідок втрати статусу та доходів розриваються соціальні зв'язки.

Соціальне виключення розглядається як комплексний феномен, який охоплює різні аспекти життя та призводить у цілому до зниження його якості. Воно складається не тільки з неможливості отримати бажану роботу, скорочення доходів, обмеженого доступу до суспільних механізмів підвищення добробуту, але й відсутності можливості брати участь у суспільному, культурному або політичному житті, що властиво ВПО за даними соціологічних досліджень. Європейські дослідники цього явища є ще

більш категоричними: соціальне виключення, навіть не пов'язане з бідністю, — це прямий шлях до втрати громадянських прав. Адже як можна інтегруватися у громаду, якщо переселенці втратили одне з найсуттєвіших громадянських прав цивілізованої демократичної країни - право виборця – Постановою Верховного Суду від 25 липня 2018 року [25] визнано, що тимчасова реєстрація ВПО не дає підстави для участі на місцевих виборах.

Таким чином, в Україні існує як пряма (відмова у працевлаштуванні, оренді житла тощо), так і непряма дискримінація ВПО (вимоги постановки на облік ВПО для соціальних виплат; постійної реєстрації в паспорті для участі в місцевих виборах тощо), що може призвести до соціального виключення певних груп із суспільного життя.

3.3. Процес адаптації ВПО в Україні

Узагальнюючи з попередніх розділів, дуже багато досліджень було проведено для вивчення різного роду проблем переселенців, стратегій їх переміщення та з'ясування їх основних потреб. На мою думку, крім зазначених проблем, однією з найбільш актуальних і важливих є визначення ступеню пристосованості їх до нових місць.

За результатами дослідження ООН у січні 2015 року, кількість ВПО у різних областях України є нерівномірною. Найбільше зареєстровано приїжджих в Донецькій області (429, 5 тис. осіб), Луганській (151, 2 тис. осіб) та Харківській (155 тис. осіб), що ілюструє тезу про те, що більшість людей намагаються переселятись в сусідні, суміжні області. Велика кількість осіб переїхали в Запорізьку (84,7 тис. осіб та Дніпропетровську (72 тис. осіб). Найменша кількість перебуває на території Західної України. У Закарпатті – 3,1 тис. осіб, а в Тернопільській і Чернівецькій областях – 2,4 тис. осіб.

На мою думку, даний розділ, може свідчити про те, що за певних обставин, люди не мають бажання їхати в Західний регіон нашої країни.

Серед таких причин, можуть бути: далека відстань і не бажання розставатись з рідною домівкою, стереотипи та упередження щодо населення тієї частини України, пропаганда та агітація на російських каналах, негативний досвід перебування в тих місцевостях, страх перед відмінною культурою, менша кількість можливостей працевлаштування та облаштування там тощо.

Кількість запитів на надання притулку чи заявок на проживання в інших країнах, виглядають наступним чином: в Росію – 542,8 тис. осіб, у Білорусь – 80 тис. осіб, у Німеччину – 3 648 тис. осіб, 3 210 - у Польщу, 3 647 – в Італію, 1 637 – у Швецію та 1 625 – у Францію. В даному випадку, велика кількість емігрантів до Російської Федерація, може означати, що людям ближча культура цієї країни, вони вбачають там кращі можливості, можливо мають родичів чи знайомих там та інше.

Для дослідження рівня асиміляції ВПО, для початку слід з'ясувати, чи можна взагалі застосовувати термін «асиміляція» з його соціологічним наповненням до, по-суті, мешканців однієї країни, адже, як зазначалось раніше «це процес, в результаті якого члени однієї етнічної групи втрачають свою первісну культуру і засвоюють культуру іншої етнічної групи»[54].

Я вважаю що можна, бо населення багатьох регіонів України відрізняється між собою, що свідчить про наявність специфічних характеристик кожного з них.

Перш за все – територіальна відмінність, наша держава розтягується від сходу до заходу на сотні кілометрів, а це також означає що попри єдиний запроваджений часовий пояс, часові виміри все таки різні. Один з дослідників - Олександр Кульчицький, навіть виділив різні типологічні ознаки в характері людей, що живуть на різних територіях нашої держави. Вчений вважає, що люди по-різному дивляться на світ через причини різного світла та природи [59].

По-друге – ландшафт і клімат. В нашій країні присутні майже всі види ландшафту (гори, море, пустелі), що з давніх часів впливало на основний вид праці людей, що проживали на територіях, їх традиції та свята.

Третя відмінність полягає в формуванні української культури, що має своє коріння ще з формування Київської Русі. Історик Станіслав Кульчицький, стверджував: «п'ять східнослов'янських племінних союзів, які утворили Київську Русь, не могли за короткий час існування цього досить крихкого ранньофеодального державного утвору злитися в одну народність. Очевидно, відмінності між трьома сучасними народами беруть свій початок у відмінностях між союзами племен, які існували ще з перших віків нашої ери». [55] Велика кількість війн, та завоювань також мала значний вплив на формування нації через постійну мобільність неоднорідного населення.[60]

Таким чином, навівши ряд аргументів, щодо можливості розгляду переселенців зі Сходу як етнічної групи, яка може набувати ознак асиміляції, я б хотіла, хоча б приблизно з'ясувати наскільки легко та успішно цей процес відбувається зараз.

Соціологічне дослідження Українського інституту соціальних досліджень ім. О.Яременка показує, що 81% респондентів вважають що переселенці повинні повернутись до своїх минулих місць проживання, як тільки це стане можливо [58]. Дана думка, ілюструє доволі негативне ставлення до можливого варіанту подальшого довготривалого проживання на території з ВПО - місцевих жителів, а також наявність їх чіткого відмежування на «своїх» та «чужих».

Щодо оцінки свого місця переселенцями, то в дослідження О.Міхєєвої та В. Середи «Сучасні українські внутрішньо переселені особи: основні причини, стратегії переселення та проблеми адаптації» [56] респонденти зазначали наявність чуток про зіткнення та неприємні ситуації у спілкуванні між місцевими мешканцями та переселенцями, але в більшості випадків вони не були ані учасником, ані свідком таких ситуацій. Загалом вони неохоче говорять про різне ставлення до них в місті переселення, що на думку дослідниць, спричинене їх бажанням швидшого злиття з середовищем. «Заради цього вони готові придушити в собі гідність, пожертвувати власним світобаченням, системою цінностей. Але це не означає, що люди

відмовляються від цього назавжди. Це ситуація «затриманої дії», як певною мірою сталося після розпаду Радянського Союзу, коли частина населення не сприйняла змін, але і не виголошувала свого несприйняття. Однак, у певний момент цими витісненими настроями змогли скористатися політтехнологи для організації проросійських мітингів, які в значній мірі адресувалися не стільки Росії як сучасній державі, як Росії, що ототожнюється з СРСР.[57]

З іншого боку, переселенці мовчать, бо бояться висловлювати свою точку зору, відстоювати свої права, тому що не відчують себе повноцінними громадянами, відчують свою залежність від політичних рішень, процеси сприйняття спільнотою тощо й хочуть уникнути «напруження» у процесі адаптації.

Все це може спрацювати у майбутньому. Як тільки люди освоються на нових місцях, вони відчують за собою право на голос. І цей голос може бути несподіваним.

У зв'язку з тим, що конфлікт на Сході продовжується та можлива дата його кінця не відома – велика кількість переміщених осіб перебувають в ситуації невизначеності. Вони не знають чи можуть колись повернутись додому, чи їм треба активно намагатись асимілюватись на новому місці проживання. Даний аспект, на мою думку є дуже важливим, бо він може слугувати «точкою опору» для початку активного пристосування (прийняття норм і традицій приймаючого соціуму, припинення відмежовування себе від інших людей даної місцевості, активна громадянська і політична позиція та зречення своєї системи цінностей та вибудовування нової, що ґрунтується на світобаченні нового соціального оточення). Зважаючи на відповіді респондентів, деякі з них вже активно асимілюються в новому суспільстві, легше це дається молодим людям, вони розглядають ситуацію що склалась як виклик і не збираються повертатись.

Отже, підсумовуючи, слід відмітити, що дослідження на тематику асимілятивних настроїв ще не проводилось в нашій країні, тож всі висновки

які було наведено, є, переважно моїми загальними роздумами над відповідями переселенців, що брали участь в опитуваннях.

Оскільки внутрішньо переміщені особи є особливою категорією мігрантів, соціологічні дослідження, об'єктом яких вони виступають, ґрунтуються переважно на сучасних теоріях міграційних процесів. У межах останніх під адаптацією розуміють процес ознайомлення, звикання й пристосування мігрантів до нових умов життя [26]. Дослідники розрізняють внутрішню (психологічну) та зовнішню (соціокультурну, економічну) форми адаптації мігрантів.

Станом на 5 серпня 2014 р. УВКБ ООН нарахувало 117 000 внутрішньо переміщених осіб (станом на 3 липня – 54 000). За приблизними підрахунками, з них 102 600 зі східних регіонів України та 15 200 – з анексованого Криму. За даними Державної міграційної служби Росії, понад 168 000 осіб попросили Російську Федерацію про притулок у тій чи іншій формі. Для порівняння, кількість осіб, які попросили захисту в країнах ЄС, склала 2 700 осіб [39]. Станом на травень 2015 р. кількість внутрішньо переміщених осіб з території проведення антитерористичної операції становить 1 295 600 осіб – про це заявляє Інформаційний центр моніторингового центру досліджень внутрішньо переміщених осіб (Internal Displacement Monitoring Centre) [40]. Менше ніж за рік кількість вимушених мігрантів зі Сходу зросла в 12,5 раза.

Щодо внутрішньої, то всі соціологічні опитування переселенців свідчать про психологічну травму у зв'язку з зміною місця проживання, втратою свого власного житла, а також у зв'язку із значним погіршенням умов життя порівняно з попереднім місцем їх проживання. [20] Крім того, 30% переселенців почуваються покинутими Українською державою внаслідок відсутності чіткості щодо змісту державного законодавства про ВПО та невизначені механізми реалізації відповідної допомоги [27]. Понад третина від усіх опитаних переселенців почуває себе у більш вразливому становищі у

зв'язку з віком, станом здоров'я, освітою, працевлаштуванням та іншими обставинами порівняно з іншими ВПО. У деяких регіонах переселенці відчують різницю між собою та місцевим населенням. На Заході цю різницю відмітили (39%) опитаних, на Півночі (35%) та Півдні України (44%), на Сході (15%) та в Центрі (17%). Найменшу різницю відмічають опитані у Києві - 7% та на Донбасі -10%. Натомість серед переселенців з різних макрорегіонів відсоток тих, хто почувається чужим у новому середовищі, майже не відрізняється: тільки на Півночі порівняно з Донбасом та Києвом значно більше людей вибрали цю відповідь (24%, 11% та 7% відповідно) [9].

Чимало респондентів все ж сподіваються повернутися додому, якщо з'явиться така можливість. Таких серед опитаних 36%, зокрема, 11% впевнені, що повернуться. Не збирається назад майже половина ВПО – 48%. Серед тих, хто відчуває відчуження місцевого населення, дещо більше осіб що збираються повернутися додому, як тільки випаде нагода [9].

В якості індикаторів зовнішньої адаптації соціологи в першу чергу застосовують статус зайнятості мігрантів та рівень досягнутого ними на новому місці добробуту. Згідно з результатами дослідження «Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо-переміщених осіб в Україні, проведеного під егідою Міжнародної організації праці у 2016 р., лише 35,1 % опитаних ВПО належать до категорії «зайнятого населення», 18,2 % є «безробітними», а 16,7 % були на момент опитування «економічно неактивними» [22].

Результати опитування «Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції», свідчать про відторгнення від ринку праці – 81% опитаних відмічає, що важко знайти роботу яка влаштує по оплаті, а 80,5% - що відповідає досвіду, знанням та кваліфікації [7]. Серед жінок до того як покинути місце постійного проживання дві третини належали до економічно-активного населення і 61%

працювала і лише кожна двадцята жінка (5%) була безробітною. Зараз працевлаштовано тільки 33,2%. [7]

Серед причин вони відмічають - брак вакансій за профілем професійної підготовки; вакансії з низьким рівнем оплати праці або непривабливі; та стереотипи роботодавців щодо тимчасовості намірів ВПО.

Вимушене переселення на етапах адаптації до нових умов життя супроводжується, «як правило», погіршенням добробуту. Станом на 2017 рік більшість ВПО не мають власного помешкання і вимушені його орендувати (66%) [2] А високі платежі за проживання значною мірою впливають на загальний рівень добробуту ВПО та викликають почуття браку безпеки. [20]

Особливості адаптації до нового статусу залежать від соціально-демографічних характеристик представників цієї групи. Якщо людина демонструє активну життєву позицію, має ресурсний потенціал і можливості його реалізації в нових умовах, то адаптація не складає особливих проблем. Однак лише незначна частка опитаних респондентів (лише 2 %) не потребує адаптації до нових умов. Це ті, хто в ході опитування відмітили позицію «Я живу, як і раніше, для мене нічого не змінилося». Переважна ж більшість респондентів проходять складний процес адаптації. Умовно можна виділити три типи адаптації, які визначають поведінку опитаних переселенців, – «активний тип» (51 %), «пасивний тип» (33 %), «розгублені» (15 %).

Опитування свідчать, що головними передумовами для адаптації та інтеграції ВПО у місцеві громади за місцем переміщення респонденти вважають житло (55,5%), регулярний дохід (47,5%) і працевлаштування (37%). Вказуючи три найважливіші чинники, що сприяють інтеграції ВПО, назвали можливості працевлаштування (86,9%), доступне житло (85,1%) і підтримку громади (35,5%). [20]

Аналізуючи відповіді переселенців опитаних в ході дослідження «Українські ландшафти дискримінації», проведеного в січні-лютому 2016 р.

фахівцями інформаційного центру «Майдан Моніторинг» і дослідницького бюро Sociologist за підтримки Єврокомісії [35] можна визначили кілька факторів, які притаманні ефективним стратегіям адаптації переселенців.

По-перше, необхідною умовою є прийняття думки про неповернення до дому.

По-друге, це активна соціальна та громадянська позиція, прийняття на себе відповідальності за своє життя та добробут, готовність не тільки одержувати допомогу, але й надавати її (у складі волонтерських чи інших структур або ж самотійно), створення власних проектів (як громадських так і підприємницьких), а також інтеграція до місцевої громади, розширення своїх соціальних контактів.

Висновки до Розділу 3

Відповідно офіційних даних Міністерства соціальної політики, станом на 23 липня 2018 року чисельність ВПО в Україні складає 1 млн 584 тис. 472 переселенця із Донбасу та Криму.

В цілому, зважаючи на певні виконані принципи, не можна звинувачувати правлячу верхівку в повній їх бездіяльності, але не слід також і оминати тих підпунктів, які досі не зроблені. Виходячи з даних, проведених досліджень, оцінка задоволеності громадян не є високою, що потребує подальшої активної роботи.

До можливих рекомендацій в цьому напрямку можна віднести: розроблення державних програм, які б давали гарантії у забезпечення житлом, працевлаштуванням; створення інституції, яка б була центральним органом, в якому можна було накопичувати інформацію та координувати інші організації, активізувати роботу над програмами пільг, перепідготовки ВПО, більш активно співпрацювати з міжнародними організаціями, залучати їх до різноманітних проектів метою яких, є допомога переселенцям та не забувати, що ці люди пережили великі труднощі і підхід до кожного з них має бути індивідуальним.

Спостерігаються прояви дискримінації ВПО в Україні. Ставлення до переселенців відрізняється в залежності від регіону. Так, у Західній Україні позитивно сприймали лише першу хвилю переселенців, тому що вони були чітко проукраїнські налаштовані. Натомість останні хвилі ВПО із Донбасу викликають роздратування у частини населення, особливо переселенці-чоловіки, яких там хочуть бачити не в тилу, а на фронті. В Україні існує як пряма (відмова у працевлаштуванні, оренді житла тощо), так і непряма дискримінація ВПО (вимоги постановки на облік ВПО для соціальних виплат; постійної реєстрації в паспорті для участі в місцевих виборах тощо), що може призвести до соціального виключення певних груп із суспільного життя.

Особливості адаптації до нового статусу ВПО в Україні залежать від соціально-демографічних характеристик представників цієї групи. Якщо людина демонструє активну життєву позицію, має ресурсний потенціал і можливості його реалізації в нових умовах, то адаптація не складає особливих проблем. Однак лише незначна частка людей не потребує адаптації до нових умов. Переважна ж більшість респондентів проходять складний процес адаптації.

Загалом, я притримуюсь думки, що процес асиміляції перебуває на початковому етапі — коли загальна більшість ще не приймає повністю новоприбулих як членів своєї частини соціуму. Деякі переселенці, в свою чергу, ще досі не визначились з подальшими планами на майбутнє, тому активних спроб на зустріч процесу асиміляції в них не відмічається.

РОЗДІЛ 4

Тема дослідження: «Ставлення студ молоді на прикладі університету КПІ до ВПО»

Вступ

Процес асиміляції ВПО в Україні на сучасному етапі відбувається достатньо складно, внаслідок дії низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, серед яких: недоліки нормативно-правового регулювання, недофінансування, неналагодженість механізмів соціального захисту, відсутністю належної інституційної бази та інформаційного забезпечення. Важливість останнього чинника у процесі асиміляції ВПО пояснюється тим, що саме від громадської думки, сформованої у соціумі, значною мірою залежить подальша соціалізація ВПО. Дані соціологічних опитувань, які були останнім часом здійснені в Україні, наприклад, Всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад, здійсненого у 2016 р. на замовлення Internews Network та за підтримки Уряду Канади URL, засвідчують, що ставлення українців до ВПО є суперечливим. На процес адаптації ВПО має значний вплив суспільна думка, ставлення до них населення на нових територіях проживання. Саме сприятливе ставлення, розуміння, готовність надати ВПО допомогу, посприяти у забезпеченні житлом, роботою, є одними з найбільш вирішальних чинників, які забезпечують адаптацію та інтеграцію осіб, які були змушені залишити звичний життєвий уклад.

Об'єктом дослідження був обраний процес асиміляції ВПО.

Предметом дослідження було обране ставлення студентів КПІ до ВПО.

Мета дослідження полягала в тому, щоб встановити особливості ставлення до ВПО студентської молоді.

Завдання дослідження:

- 1) скласти план дослідження;
- 2) розробити критерії оцінювання ставлення студентів до ВПО;
- 3) розробити анкету;
- 4) провести опитування;
- 5) проаналізувати дані та узагальнити висновки.

«Ставлення студ молоді на прикладі університету КПІ до ВПО»

Для дослідження було обрано студентську молодь, оскільки ця соціальна група в силу свого віку, отримуваної освіти, активної соціальної позиції тощо повинна бути обізнаною із проблемами ВПО, толерантною, прагнути взяти активну участь у процесі адаптації ВПО до нових умов. Щоб підтвердити чи спростувати цю *гіпотезу* було проведене емпіричне дослідження. Ставлення студентів до ВПО досліджувалося за допомогою методу анкетування. Респонденти самостійно відповідали на запитання анкети з 15 запитань, розробленої автором. Анкетування проводилась анонімно, було опитано 10 студентів КПІ.

На питання «Чи відомо Вам, скільки ВПО на теперішній час офіційно зареєстровано в Україні?» більшість опитаних (60% від усіх респондентів) дали правильну відповідь, обравши варіант «б» - біля півтора мільйони осіб; 10% вважали, що в Україні зареєстровано біля мільйону ВПО; на думку 10% ця цифра становить більше двох мільйонів осіб та 20% відповіли «не знаю». Це свідчить про те, що загалом студенти володіють інформацією про ситуацію з ВПО в Україні.

На запитання чи є у колі вашого постійного спілкування ВПО? «так» не відповів ніхто; відповідь «не певний» дало 10%; 90% відповіли «ні». Це засвідчує, що інформацію про ситуацію з ВПО, про їх проблеми та ін. студенти отримують не безпосередньо від ВПО, а через інші канали.

Наступна серія з трьох запитань була покликана визначити, наскільки сприятливим є особистісне ставлення до ВПО у площині «свій-чужий». На запитання «Чи бажали б Ви бачити ВПО у складі вищого керівництва держави?» «так» відповіли 20%; не були певні 30%; байдуже ставлення було в 20% та «ні» відповіли 30%.

Бажання бачити ВПО у складі своєї групи виявили 50%; не були певні 20%; байдуже ставлення було в 20% та 10% дали негативну відповідь.

Побачити ВПО серед нових членів своєї родини були готові лише 10% респондентів; не були певні 40% студентів; байдуже ставлення було в 20% та проти були 30% опитаних (Див. табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення результатів відповідей по питанням на визначення ставлення до ВПО у площині «свій-чужий»

Відповідь	Готовність (бажання) бачити ВПО у складі:		
	керівництва державою	групи	сім'ї
Так	20%	50%	10%
не певен	30%	20%	40%
все одно	20%	20%	20%
Ні	30%	10%	30%

Аналіз зазначених відповідей засвідчив, що реальне ставлення студентів до ВПО є досить настороженим. До сфер, які вони вважають найбільше важливими у соціальному та особистому житті (управління державою та родина) допустити ВПО готові відповідно лише 20% та 10% опитаних.

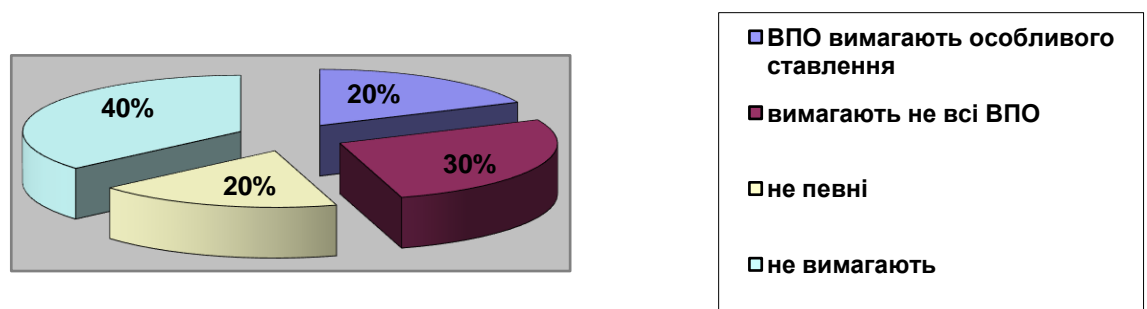
Чітко простежуються сумніви щодо цього питання (у 30%, 20% та у 40% відповідно). Не менш чітко простежується байдуже ставлення до ВПО – стабільно 20% по кожному з трьох запитань. Нарешті, біля третини студентів

(30%) певні, що не бажають бачити ВПО ні у складі керівництва державою, ні у складі власної родини.

Найбільш толерантне ставлення до ВПО фіксується за результатами другого питання, у складі своєї групи готові бачити ВПО 50% студентів, проте, це – сфера, яка не є для них настільки ж особистісно важливою, як родина чи доступ до влади у державі. Тобто, більшість студентів, на підсвідомому рівні ВПО все ж таки, не довіряє.

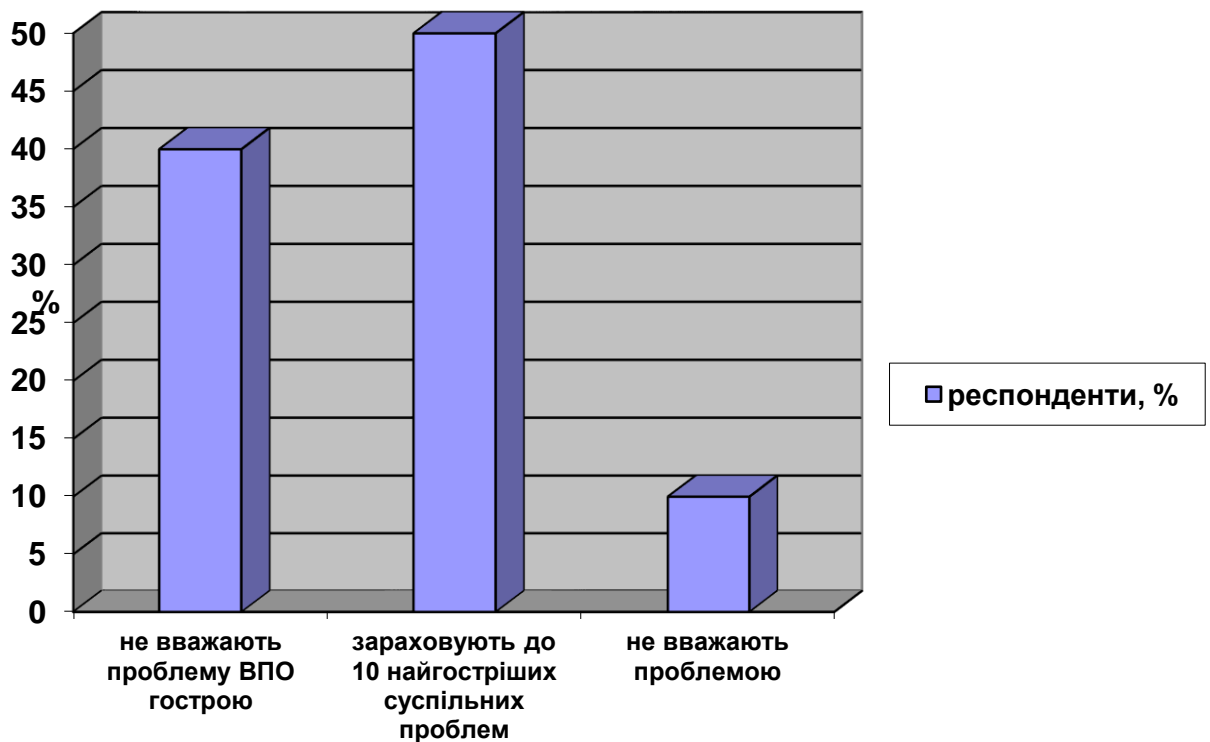
На з'ясування причин такого стану були спрямовані наступні питання. На запитання «Чи вважаєте Ви, що ВПО вимагають до себе особливого ставлення?» ствердно відповіли 20% респондентів; варіант «не всі» обрали 30%; не були певні 10%; негативну відповідь дали 40% (Див. діаграму 1).

Діаграма 1. Розподіл відповідей на питання «Чи вимагають ВПО особливого ставлення до себе?»



Хоча майже половина опитаних (40%) вважають, що ВПО не вимагають до себе особливого ставлення, уважний аналіз даних засвідчує, що більшість респондентів (20% та 30%) вважають інакше, хоча роблять виключення для деяких ВПО.

Відповіді на наступне запитання були покликані спонукати студентів мислити у більш масштабній соціальній площині, допомогти з'ясувати, чи усвідомлюють вони ситуацію з ВПО як соціальну проблему та як оцінюють ступінь її гостроти. Було встановлено, що не вважають гострою проблему ВПО, оскільки багато її аспектів вже успішно вирішено 40% студентів; до 5 найгостріших суспільних проблем ситуацію з ВПО не зарахував ніхто; у 10 найгостріших суспільних проблем ситуацію з ВПО зарахували 50%; взагалі не вважали проблемою 10% (Див. діаграму 1).



Діаграма 2. Розподіл відповідей на питання про ступінь гостроти проблеми ВПО

Наступні питання були спрямовані на те, щоб з'ясувати, як саме студенти оцінюють соціальні наслідки від перебування ВПО у місцевості, де

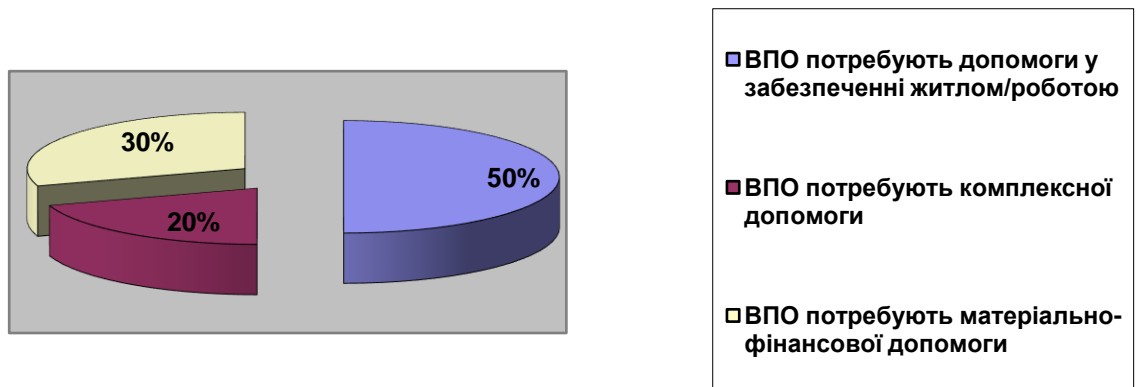
вони навчаються (і, відповідно, на даний час мешкають). Про позитивний вплив ВПО на місто Київ зазначили 30%; негативний вплив не зауважив ніхто; заперечували, що перебування ВПО певним чином впливає на Київ 60% та 10% не змогли визначитися із відповіддю. Такі відповіді свідчать про сприятливе та доброзичливе ставлення до ВПО, оскільки студенти вбачають у них джерело позитивних змін або, принаймні, не пов'язують їх із якимось негативом.

Запитання «Які проблеми, на Вашу думку, є найбільш гострими для ВПО?» було відкритим. Студенти давали розгорнуті відповіді, вказували декілька причин у кожній відповіді. Їх групування за частотою згадування засвідчило, що найбільш гострими для ВПО студенти вважають проблеми:

- 1) відсутності житла (вказали 90% респондентів);
- 2) матеріальні (майнові) ускладнення (90%);
- 3) необхідність пристосовуватися до нових умов (80%);
- 4) руйнування родинних та дружніх зв'язків (50%);
- 5) недоліки у механізмі державної допомоги (10%);
- 6) забюрократизованість у вирішенні нагальних питань (10%);
- 7) упереджене ставлення (10%);

Відповіді засвідчили, що розуміння ситуації студентами є одностороннім, вони зосередилися, переважно на найбільш очевидних проблемах, майже ніхто з них не обмірковував ситуацію поглиблено, оскільки лише одиниці згадали про недосконалі механізми державної допомоги, забюрократизованість у вирішенні нагальних питань; про випадки упередженого ставлення місцевого населення (наприклад, небажання брати ВПО на роботу) тощо.

Відповіді про вид допомоги, якого потребують ВПО підтвердили висновки, зроблені з аналізу відповідей на попереднє запитання: 50% студентів відповіли, що ВПО потребують допомоги у забезпеченні житлом/роботою; 30 % вважали, що ВПО потребують матеріально-фінансової допомоги та 20% висловилися за комплексну допомогу



Діаграма 3. Розподіл відповідей на питання про вид допомоги, якої найбільше потребують ВПО

Аналіз відповідей та унаочнення за допомогою діаграми засвідчують, що більшість студентів не вважають за потрібне серйозно замислюватися на проблемами ВПО і над тим, яка саме допомога їм потрібна. Вони йдуть легким шляхом, вказують найбільш очевидні проблеми та шляхи допомоги.

Попри дещо поверхнєве ставлення до проблеми, більшість студентів (чи їх родичі) (80%) надавали підтримку ВПО (наприклад у вигляді надання речей/продуктів; купівлі товарів/послуг з перерахуванням частини прибутку на потреби ВПО; участі у волонтерській роботі, тощо).

На питання про основне інформації про ВПО 60% назвали соціальні мережі та блоги; 20% – ЗМІ; ще 20% обрали свій варіант, зазначили, що джерела інформації для них рівноцінними і вказали соціальні мережі та

блоги, ЗМІ, інформацію від родичів та батьків, а також від викладачів ВНЗ та з фахових видань.

60 % студентів зазначили, що потребують додаткової інформації про ВПО, у якості обґрунтування вони зазначили, що інформація, яку вони отримують, насамперед, з соціальних мереж, ЗМІ та від родичів, часто є фрагментарною, іноді – суперечливою, іноді вони потім дізнавалися про її недостовірність.

Ставлення до ВПО у суспільстві добрим вважають 70% студентів; нейтральним, поганим та ситуативним – по 10% відповідно. Власне ставлення до ВПО 80 % студентів охарактеризували як гарне та 20% як нейтральне.

Аналіз відповідей на два останні запитання засвідчує, на нашу думку, що своє особисте ставлення студенти переносять на суспільство, а, отже, багато з них не знають про факти упередженого чи відверто негативного ставлення до ВПО (чи не надають їм уваги, а, отже, не розуміють їх значення). Вважаємо, що ставлення студентів до ВПО, яке вони вважають добрим, насправді може бути частково нейтральним, оскільки, як вже було зазначено, багато з них не замислюються над даною проблемою, а, отже, є до неї байдужими.

Висновок до Розділу 4

Таким чином, результати анкетування засвідчили, що більшість студентів (60%) мають реальне уявлення про конкретні факти, пов'язані із проблемою ВПО, володіють інформацією про ситуацію з ВПО в Україні. Проте у колі постійного спілкування більшість з них ВПО не мають або не знають, що особа, з якою вони спілкуються є ВПО, тому інформацію про дану проблему вони отримують не безпосередньо від ВПО, а з інших джерел. Серія з трьох запитань, спрямованих на встановлення рівня особистісного ставлення до ВПО у площині «свій-чужий» (сприймання, довіра, готовність допустити у важливі для особистості сфери) засвідчила, студенти (50%) готові бачити ВПО у складі своєї групи, проте, не готові (30%) допускати їх у родину та до керівництва державою, що є більш особистісно значимими сферами. Тобто, реальне внутрішньо-особистісне ставлення студентів до ВПО є досить настороженим. Більшість студентів вважають ситуацію з ВПО проблемною, проте, не зараховують її до найбільш гострих проблем. Позитивним у ставленні студентів до ВПО є те, що вони не вважають негативним вплив присутності ВПО на місто, де навчаються та мешкають, третина з них навіть вважає, що ВПО сприяли позитивним зрушенням. Проте, студенти недостатньо обізнані з проблемами, які постають перед ВПО, не усвідомлюють їх потреб у допомозі від суспільства, акцентують увагу на найбільш очевидних аспектах. З іншого боку, оптимізм викликає те, що більшість студентів чи членів їх родин (80%) надавали підтримку ВПО. Більшість студентів основним джерелом інформації про ВПО вважає соціальні мережі та блоги, а також ЗМІ. 60 % студентів усвідомлюють свою необізнаність з даної проблеми і вважають, що потребують додаткової інформації про ВПО. Їх ставлення до ВПО, таким чином, можна охарактеризувати як загалом добре, але для більшості дещо поверхнєве: через нестачу інформації та особистого досвіду більшість студентів не усвідомлює глибину проблемної ситуації.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши концептуальні засади дослідження асиміляції ВПО, я дійшла таких висновків.

Асиміляція, термін у дуже поширеним і вживається у багатьох сферах. Його соціологічної специфікою є те, що вчені даної науки розглядають його як одним з різновидів пристосування індивіда на новій місцевості, який передбачає його повне включення в життя приймаючої групи та зречення від своїх минулих культурних традицій.

Типології видів асиміляції в літературі різноманітні, але подаються в загальному вигляді, без уточнень принципів, за якими здійснювався їх розподіл на види, тож я запропонувала свої, що базувались на змістовому навантаженні кожної з них. Таким чином, я виділили асиміляції за мірою поширення (часткова, повна), сферою розповсюдження (мовна, культурна етнічна), за характером розповсюдження (природна насильницька). Слід зауважити, що дані види можуть зустрічатись одночасно. Також, сьогодні в світі з'являються тенденції поєднувати в назві даний процес і країну, в якій він проходить, що призводить до різноманітних назв, таких як іспанізація, арабізація та інші.

Проаналізувавши 3 найбільш відомі теорії асиміляції, я дійшла висновку, що перш за все, кожна з них виникала у зв'язку з тими проблемами, які переживало суспільство певної країни в той чи інший період свого розвитку. Також, складно не помітити, що всі вони беруть свої витoki з Америки, де проводилась більшість досліджень на дану тематику.

Мультикультурологізм та сегрегація - є одними з альтернатив пристосування меншин. Їх реально застосування є досить суперечливим, адже перша – не прижилась і не дала позитивних результатів в більшості країн що слідували їй, а друга ґрунтується на дискримінації та упередженому ставленні до інших, що ставить під сумнів її впровадження.

У третьому розділі я дала визначення різним видам руху населення та з'ясувала яка термінологія найкраще відображає процеси, що відбуваються в

нашій країні. Мною були описані 12 принципів, на основі яких здійснюється оцінка ситуації з ВПО та зроблені висновки щодо ступеня їх виконання в Україні.

Виходячи з цього можливі рекомендації в цьому напрямку, серед яких:

- розроблення державних програм, які б давали гарантії у забезпечення житлом, працевлаштуванням;
- створення інституції, яка б була центральним органом, в якому можна було накопичувати інформацію та координувати інші організації,
- активізувати роботу над програмами пільг, перепідготовки ВПО,
- більш активно співпрацювати з міжнародними організаціями, залучати їх до різноманітних проектів метою яких, є допомога переселенцям та не забувати, що ці люди пережили великі труднощі і підхід до кожного з них має бути індивідуальним.

Навівши ряд аргументів, щодо можливості розгляду переселенців зі Сходу як етнічної групи (територіальна відмінність, ландшафт та клімат і культура), яка може набувати ознак асиміляції, я намагалась приблизно з'ясувати наскільки легко та успішно цей процес відбувається зараз.

Загалом, я залишилась з думкою, що процес асиміляції перебуває на початковому етапі – коли загальна більшість ще не приймає повністю новоприбулих як членів своєї частини соціуму. Деякі переселенці, в свою чергу, ще досі не визначились з подальшими планами на майбутнє, тому активних спроб на зустріч процесу асиміляції в них не відмічається.

Список використаної літератури:

1. Абрахамсон П. Социальная эксклюзия и бедность / П. Абрахамсон // Общественные науки и современность. - 2001. - № 2. - С. 158-168.
2. Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Доповідь представлена до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй. Двадцять восьма сесія Ради з прав людини ООН. 2017 – С. 8. // Національна асамблея людей з інвалідністю [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/UPR_IDP_ukr.pdf
3. Ассимиляция в физиологии // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
4. Большая медицинская энциклопедия. 1970.
5. В.А. Светлов, В.А. Семенов «Конфликтология». Учебное пособие. СПб.: Питер, 2001.
6. В. Скляр «Мовна асиміляція» Випуск 11. – К., 2007. – с.51-53.
7. «Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції» [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://ief.org.ua/docs/sr/295.pdf>
8. Экономика и право: словарь-справочник. — М.: Вуз и школа. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. 2004. http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/645
9. Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/>

- 10.Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Квітень 2017 р. – С. 7. // Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України
[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mtot.gov.ua/wp-content/uploads/nms_report_march_2017_ukr_new.pdf
- 11.Исторический словарь галлицизмов русского языка.
<http://gallicismes.academic.ru/34883>
- 12.«Індекс комфортності переселенця» проведено у період з 29.07.2015 р. по 11.08.2015 р. громадською ініціативою «Відновлення Донбасу» спільно із соціологічною компанією TNS Ukraine
[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://restoring-donbass.com/wp-content/uploads/2015/09/Presentation_IndexofComfort_V6.pdf.
- 13.Козлов В.И. Динамика численности народов. М., 1969. В.И. Козлов
- 14.Комплексне соціологічне дослідження в рамках Проекту «Економічні можливості постраждалим від конфлікту». Український Жіночий Фонд за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).-К., 2016.
[Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Inna/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/EOPAC_research_IDP_2016.pdf
- 15.Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма // <http://www.polit.ru/article/2007/05/27/multiculturalism/>.
- 16.Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. – К.,2004 – С.116

17. Модель етнічного розвитку "плавильний котел" в американському суспільстві <http://istoriya.in.ua/modele-etnichnogo-rozvitku-plavilenij-kotel-v-amerikansekomu-s.html>
18. Моніторингу Інституту соціології НАН України, у 2015 р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/sr/286.pdf>
19. Мультикультурализм в США и Европе: политтехнологии в действии С.А. Цатурян, Г.Ю. Филимонов, Политика и общество, № 2, 2012, с.62-71
20. Національна система моніторингу ситуації з ВПО [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mtot.gov.ua/u-ministerstvi-vidbulas-prezentatsiya-doslidzhennya-mom-natsionalna-systema-monitoryngu-sytuatsiyi-z-vnutrishno-peremishhenymy-osobamy-v-ukrayini/>
21. Осаволюк А. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні: звіт [Електронний ресурс] / А. Осаволюк. - Режим доступу: file:///C:/Users/Work/Desktop/ВПО/ВПО/Звіт_%20Забезпечення%20прав%20внутрішньо%20переміщених%20осіб%20в%20Україні%20%20Фундація%20«Відкритий%20Діалог».html
22. Оцінка потреб та можливостей зайнятості внутрішньо-переміщених осіб в Україні. Міжнародна організація праці (2016 рік) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/4509/wcms_464289.pdf
23. Права внутрішньо переміщених осіб: Українська гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischenyh-osib/#_ftn17

- 24.«Повышение осведомленности вынужденно перемещенных лиц в сфере защиты граждан от дискриминации, налаживания диалога между вынужденно перемещенными лицами, работодателями и местными властями» Чугуевская правозащитная группа 2015
<http://sprotyv.info/ru/news/harkov/pravozashchitniki-rasskazali-o-problemah-pereselencev-v-harkovskom-regione-opros>
- 25.Постанова Верховного Суду України від 25 липня 2018 року у справі № 161/16573/16-a -
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75544764>
- 26.Пуригіна О.Г.: Міжнародна міграція: навчальний посібник / О.Г. Пуригіна, С.Е. Сардак. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 312 с
- 27.«Розуміння інформаційних та комунікаційних потреб внутрішньо переміщених осіб. У пастці пропагандистської війни. Покинуті. Розчаровані. Затавровані»
 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/informatsiyni_potrebi_pereselentsiv_doslidzhennya/
- 28.Скляр «Мовна асиміляція (зросійщення) українців у незалежній Україні» [Електронний ресурс]
- 29.Словарь практического психолога. — М.: АСТ, Харвест. С. Ю. Головин. 1998.
- 30.Соціологічна енциклопедія . В.Г. Городяненко 2008 р.
- 31.Социологическая энциклопедия
<http://www.вокабула.рф/%D1%8D%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%B8/%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F->

%D1%8D%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE
%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%8F/

32. Соціологічне обстеження внутрішньо переміщених осіб, які звертались по допомогу до благодійної організації «Карітас» у місті Харкові (січень – лютий 2015 р.).

[Електронний ресурс]. - Режим доступу:
https://kh.vgorode.ua/reference/sotsyalnye_uchrezhdeniya/281963-sotsyalnyi-tsentr-karytas-kharkov#date=2018-11-30

33. Соціологічне обстеження внутрішньо переміщених осіб, які звертались по допомогу до благодійної організації «Карітас» у місті Харкові (січень – лютий 2015 р.).

[Електронний ресурс]. - Режим доступу:
https://kh.vgorode.ua/reference/sotsyalnye_uchrezhdeniya/281963-sotsyalnyi-tsentr-karytas-kharkov#date=2018-11-30

34. Ставлення населення України до внутрішньо переміщених осіб з Донбасу та Криму: результати опитування громадської думки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1604/Public%20Survey_40_UKR_www.pdf.

35. «Українські ландшафти дискримінації», проведеного в січні-лютому 2016 р. фахівцями інформаційного центру «Майдан Моніторинг» і дослідницького бюро Sociologist за підтримки Єврокомісії

36. A Brief History of Multicultural Education (November 1999) by Paul C. Gorski, Hamline University and EdChange
http://www.edchange.org/multicultural/papers/edchange_history.html

37. OECD: Migration Policy Debates <http://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf>

38. Kälin, Walter. Addressing Internal Displacement: A Framework for National Responsibility. Washington, DC: Brookings

39. Humanitarian needs rise as internal displacement tops 117,000 people [Electronic resource]. – Mode of ac-

- cess : <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1318-ukraine-humanitarian-needs-rise-as-internal-displacement-tops-117-000-people>
40. Ukraine IDP Figures Analysis Internal Displacement / Monitoring Centre (IDMC) [Electronic resource].
– Mode of access : <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/ukraine/figures-analysis>
41. <https://ua.interfax.com.ua/news/political/512884.html>
42. <http://www.irf.ua/content/files/dp-2015-7.pdf>
43. <http://socium.info/dict.html>
44. <http://www.sociologyguide.com/basic-concepts/Assimilation.php>
45. <http://lindex-ru.org/Est/3060/27.htm>
46. <http://ser-sad.narod.ru/Assimilation.html>
47. http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/376/%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF
48. http://psychology_pedagogy.academic.ru/1992/%D0%90%D0%A1%D0%A1%D0%98%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%AF%D0%A6%D0%98%D0%AF_%D0%AD%D0%A2%D0%9D%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%AF
49. https://ethnopsychology.academic.ru/23/%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D1%8D%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F
50. https://lingvistics_dictionary.academic.ru/2881/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BB
51. <http://www.old.jourssa.ru/2000/2/2bKuropyatnik.pdf>
52. <http://inosmi.ru/europe/20110211/166444540.html>

53. Словарь практического психолога. — М.: АСТ, Харвест. С. Ю. Головин. 1998. <http://psychology.academic.ru/2221>

54.

https://studme.com.ua/150201044877/kulturologiya/slovar_terminov_kulturologiya.htm

55. <http://www.ukrainereferat.org/uaref-503-1.html>

56.

https://www.academia.edu/36729824/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%89%D0%B5%D0%BD%D1%96_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97

57. <http://alter-idea.info/ukrayins-ki-pereselentsi-prichini-strategiyi-pereselennya-ta-problemi-adaptatsiyi-doslidzhennya/>

58. Institution - U of Bern Project on Internal Displacement, 2004.

59. <http://litopys.org.ua/encycl/eui.htm> Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. — К.: Генеза, 1995

60. <http://www.religion.in.ua/main/analitica/6272-pomizh-sxodom-i-zaxodom-problema-ukrayinskoyi-identichnosti.html> Богдана Брилинська Поміж Сходом і Заходом: проблема української ідентичності .

Додаток**Анкета**

1. Чи відомо Вам, скільки ВПО на теперішній час офіційно зареєстровано в Україні?

(оберіть варіант відповіді)

- а) біля мільйону осіб;
- б) біля півтора мільйони осіб;
- в) більше двох мільйонів осіб;
- г) не знаю.

2. Чи є у колі вашого постійного спілкування ВПО?

(оберіть варіант відповіді)

- а) так;
- б) не певний (не певна);
- в) ні.

3. Чи бажали б Ви бачити ВПО у складі вищого керівництва держави?

(оберіть варіант відповіді)

- а) так;
- б) не певний (не певна);
- в) мені все-одно;
- г) ні.

4. Чи бажали б Ви, щоб ВПО навчалася у Вашій групі?

(оберіть варіант відповіді)

- а) так;
- б) не певний (не певна);
- в) мені все-одно;
- г) ні.

5. Чи бажали б Ви бачити ВПО серед нових членів Вашої родини?

(оберіть варіант відповіді)

- а) так;
- б) не певний (не певна);
- в) мені все-одно;
- г) ні.

6. Чи вважаєте Ви, що ВПО вимагають до себе особливого ставлення?

(оберіть варіант відповіді)

- а) так;
- б) не всі;
- в) ні;
- г) не певний (не певна).

7. Особисто я проблему ВПО :

(оберіть варіант відповіді)

- а) не вважаю гострою, оскільки багато її аспектів вже успішно вирішено;
- б) зараховую до п'яти найгостріших суспільних проблем;
- в) зараховую до десяти найгостріших суспільних проблем;
- г) взагалі не вважаю проблемою.

8. Чи вважаєте Ви, що присутність ВПО на місто Київ:

(оберіть варіант відповіді)

- а) впливає позитивно;
- б) впливає негативно;
- в) не впливає жодним чином;
- г) не можу визначитися.

9. Які проблеми, на Вашу думку, є найбільш гострими для ВПО?

10. У якому виді допомоги, на Вашу думку, мають потребу ВПО?

(оберіть варіант відповіді)

а) забезпечення житлом/роботою;

б) матеріальна / фінансова;

в) психологічна;

г) комплексна (всі перераховані види + інші види допомоги, потреба і яких має бути визначена індивідуально).

11. Чи надавали Ви особисто чи ваші родичі підтримку ВПО (наприклад у вигляді надання речей/продуктів; купівлі товарів/послуг з перерахуванням частини прибутку на потреби ВПО; участі у волонтерській роботі, тощо)?

(оберіть варіант відповіді)

а) так;

б) ні.

12. З якого джерела Ви переважно отримуєте інформацію про ВПО?

(оберіть варіант відповіді)

а) соціальні мережі;

б) ЗМІ;

в) друзі та знайомі;

г) Ваш варіант.

13. Чи потребуєте особисто Ви додаткової інформації про ВПО?

(обґрунтуйте відповідь).

14. Як би Ви охарактеризували ставлення до ВПО у суспільстві?

(оберіть варіант відповіді)

а) добре;

б) нейтральне;

в) погане;

г) залежить від конкретної людини.

15. Як би Ви охарактеризували своє ставлення до ВПО?

(оберіть варіант відповіді)

а) добре;

б) нейтральне;

в) погане;

г) залежить від конкретної людини.

16. Вкажіть Вашу стать: